

บทที่ 4

เงื่อนไขการก่อตัวของสงขลาประชาคม : บริบทการพัฒนา ปัญหาสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างอำนาจรัฐ

การศึกษาในบทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การก่อตัวของสงขลาประชาคม เพื่อค้นหาเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการก่อเกิดของ สงขลาประชาคม ว่าเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนในลักษณะเช่นไร รวมไปถึงเติบโตจากประเด็นเป้าหมายร่วมใด มีปัจจัยใดที่ทำให้ประชาชนและองค์กรประชาชนเข้ามารวมตัวกันจัดตั้งองค์ดังกล่าวขึ้น และคลี่คลายตัวเองในลักษณะใด ซึ่งการศึกษาในส่วนนี้ได้แยกอธิบายถึงเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยต่อการก่อเกิดของสงขลาประชาคมใน 2 ส่วน อันได้แก่ 1.) การพัฒนาจังหวัดสงขลาของรัฐไทยและผลกระทบจากการพัฒนาที่เกิดขึ้น และ 2.) โครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน

นอกจากนี้ยังจะได้มีการศึกษาต่อไปว่า สงขลาประชาคมมีการนำหรือใช้แนวคิดประชาสังคมมาใช้ในการดำเนินงานในลักษณะใดและส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มอย่างไรบ้าง โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 กระบวนการพัฒนาจังหวัดสงขลาของรัฐไทย : กระบวนการเข้าสู่การพัฒนาและนโยบายของรัฐในการพัฒนา

ประเทศไทยเข้าสู่การพัฒนาประเทศตามแนวทางมุ่งไปสู่ความทันสมัย (modernization) โดยได้มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ขึ้นเพื่อเป็นผู้รับผิดชอบดูแล ภายใต้การสนับสนุนของธนาคารโลก นำไปสู่การประกาศใช้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแนวทางในการพัฒนา โดยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การพัฒนาตามแผนดังกล่าวเน้น ตั้งอยู่บนความเชื่อว่า การสร้างความทันสมัยในเขตเมืองเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนา และควรเปลี่ยนแปลงสภาพของภาคเกษตร-ชนบทจากสภาวะดั้งเดิมเป็นทันสมัยขึ้น เพื่อลดโครงสร้างทวิลักษณ์ (dualistic structure) ระหว่างเมืองกับชนบท และเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวเติบโตขึ้น การกระจายผลประโยชน์ทางการพัฒนา (trickle-down) จากการเติบโตดังกล่าวสู่ชนบททั่วไปอย่างทั่วถึงจะค่อยๆเกิดขึ้นที่หลัง (วิวัฒน์ชัย อัทธการ, 2533 : 347 - 348) จึงนำไปสู่การพัฒนาที่เน้นการผลิตเพื่อการค้ามากกว่าการผลิตเพื่อยังชีพ เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าการ

พัฒนาด้านเกษตรกรรม มีการระดมทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ มาใช้เพื่อการตอบสนองความต้องการของภาคอุตสาหกรรม ตามแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมและระบบตลาดเสรี

การพัฒนาประเทศโดยใช้แผนพัฒนาฯ เป็นกรอบนโยบายหลัก ได้ดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันโดยได้มีการกำหนดให้แต่ละแผนพัฒนามีระยะเวลา 5 ปี อย่างไรก็ตามในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2509) และแผนพัฒนาฉบับที่ 2 พ.ศ.2510-2514) นั้น การดำเนินการจะเน้นหนักไปที่การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เขื่อน ถนน ไฟฟ้า (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2510) เพื่อจัดเตรียมสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาทางอุตสาหกรรมและการเกษตร ในขณะที่การดำเนินการเน้นพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นหลัก ยังไม่มีรายละเอียดของแผนการพัฒนาต่างๆ แผ่ขยายไปยังส่วนภูมิภาคมากนัก ดังนั้นถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคต่างๆ เกิดขึ้น แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงการช่วงเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงที่ยังไม่มีผลกระทบต่อประชาชนในระดับรากหญ้ามากนัก

ผลจากการพัฒนาจากแผนพัฒนาฯ ทั้ง 2 ฉบับดังกล่าว ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจทางเศรษฐกิจระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาคและมีความแตกต่างทางรายได้มากขึ้น อันเนื่องมาจากการกระจุกตัวของพัฒนาที่อยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ทำให้ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 - 2519) การพัฒนาในส่วนภูมิภาคจึงเริ่มได้รับความสนใจจากรัฐ จึงเริ่มมีการศึกษาเพื่อการวางแผนการพัฒนาในส่วนภูมิภาค โดยได้รับความช่วยเหลือจาก USOM (หรือ USAID ในปัจจุบัน) และรัฐบาลอังกฤษ ในการศึกษาการวางแผนพัฒนาในส่วนภูมิภาค เพื่อนำผลการศึกษามาใช้ในการวางแผนพัฒนาเมืองในส่วนภูมิภาคในแผนพัฒนาฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529 : ภาคผนวก 1)

สำหรับในพื้นที่ภาคใต้ นั้น สศช. ได้ว่าจ้างบริษัท Hunting Technical Services Limited เป็นผู้ทำการศึกษาความพร้อมของเมืองในภาคใต้ทางชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งประกอบไปด้วย ชุมพร, สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส ซึ่งผลการศึกษากำหนดให้เมือง สงขลา-หาดใหญ่ เป็นเมืองหลักในการพัฒนาในพื้นที่ดังกล่าว

จากผลการศึกษาดังกล่าวในแผนพัฒนาฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 - 2524) ซึ่งเป็นแผนแรกที่มีแนวความคิดให้มีการกระจายความเจริญจากกรุงเทพมหานครออกไปสู่ส่วนภูมิภาค ทั้งนี้เพื่อเป็นการสกัดกั้นการอพยพของประชาชนจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯ และเพื่อเป็นศูนย์กลางในการกระจายความเจริญออกไปสู่ชนบท จึงได้มีการกำหนดให้ สงขลา-หาดใหญ่เป็นเมืองหลักในการพัฒนาทาง

ด้านชายฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้ ร่วมกับเมืองอื่นอีก 8 เมืองในทุกภูมิภาคของประเทศอันได้แก่ เชียงใหม่ พิษณุโลก อุตรธานี ขอนแก่น นครราชสีมา อุบลราชธานี ชลบุรี ภูเก็ต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529 : ภาคผนวก 1) จึงกล่าวได้ว่า จังหวัดสงขลาเริ่มเข้าสู่กระบวนการพัฒนาของรัฐไทยอย่างเป็นทางการในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 - 2524)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในช่วงระยะเวลานั้นรัฐบาลขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนา ประกอบกับประสบการณ์ในการจัดทำมาตรการผสมผสานระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ และบริการขั้นพื้นฐานยังมีจำกัดและยังมีจำนวนอุตสาหกรรมเป็นจำนวนน้อย อันเนื่องมาจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจอย่างหนาแน่นในเขตกรุงเทพฯ รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก จึงทำให้การพัฒนาทั้ง 9 เมืองไม่พร้อมเพรียงกัน การพัฒนาจึงไม่คืบหน้าเท่าที่ควรจึงได้มีแนวความคิดที่จะคัดเลือกเมืองเพียง 3-4 เมืองมาพัฒนา ก่อน ทางธนาคารโลกจึงได้มีการส่งผู้เชี่ยวชาญมาดำเนินการศึกษา และผลจากการศึกษาทำให้ในแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ได้คัดเลือกเหลือเพียง 5 เมือง คือ เชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา ชลบุรี และ สงขลา-หาดใหญ่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529 : ภาคผนวก1)

แผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) นี้ ได้มีการปรับแนวทางการพัฒนาประเทศจากแผนพัฒนาฉบับต่างที่ผ่านมา โดยหันมาเน้นการยึดพื้นที่เป้าหมายเป็นหลักในการวางแผนกำหนดมาตรการพัฒนาเมือง จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาเมืองหลักไว้ 3 ประการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2526 : 1) คือ

- 1.) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างกรุงเทพมหานครและภูมิภาคให้น้อยลง
- 2.) เพื่อปรับปรุงโครงสร้างชุมชนเมืองให้พัฒนาอย่างมีระบบ และมีชุมชนขนาดกลางที่เหมาะสม
- 3.) เพื่อสร้างฐานทางเศรษฐกิจและสังคมขึ้นในภูมิภาคให้เป็นศูนย์กลางความเจริญ ของท้องถิ่นซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาความยากจนและการอพยพของประชาชนจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพมหานคร

สำหรับในส่วนเมือง สงขลา-หาดใหญ่ ได้มีการกำหนดแนวทางนโยบายหลักในการพัฒนาไว้ดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2526 : 2)

" รัฐจะเร่งพัฒนาและสร้างฐานเศรษฐกิจเมืองสงขลา-หาดใหญ่ ให้เป็นศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจและแหล่งสร้างงานที่สำคัญของภาคใต้ และเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยพัฒนาเมืองสงขลาให้เป็นเมืองท่าส่งสินค้าออกที่สำคัญ และพัฒนาเมืองหาดใหญ่ให้เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง การค้าและบริการ รวมทั้งส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออกและอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ใช้ยางพารา อุตสาหกรรมประมง อุตสาหกรรมกำลั้งบำรุงการขุดเจาะก๊าซและน้ำมันในอ่าวไทยตอนล่าง โดยปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เป็นแหล่งงานอุตสาหกรรม การค้าและบริการเพื่อรองรับแรงงานในเมืองและแรงงานส่วนเกินจากภาคเกษตรกร ขณะเดียวกันรับจะเร่งพัฒนาการเกษตรในชนบทล้อมรอบเมืองควบคู่กันไป"

และภายใต้กรอบนโยบายดังกล่าว ได้มีการวางแผนงานในการพัฒนาเศรษฐกิจพื้นที่สงขลา-หาดใหญ่ไว้ในด้านต่างๆ ที่สำคัญดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2526 : 2)

1.) แผนงานส่งเสริมอุตสาหกรรม โดยมีโครงการที่สำคัญคือ โครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคใต้ โครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคใต้ โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนารับช่วงการผลิต โครงการฝึกอบรมผู้ประกอบการและแรงงาน เป็นต้น

2.) แผนงานพัฒนาการเกษตรและการพาณิชย์ โครงการที่สำคัญได้แก่ โครงการพัฒนาระบบข้อมูลการค้า โครงการตลาดกลางสินค้าเกษตรส่วนท้องถิ่น โครงการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นต้น

3.) แผนงานส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ โครงการศึกษาความเหมาะสมของระบบบริการสาธารณสุขปโภคและสาธารณสุขูปการในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางและเป็นที่ยุ้จักของนักท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อจะได้มีผลต่อเนื่องให้มีการขยายกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องมากขึ้นในอนาคต

4.) แผนงานพัฒนาบริการขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ได้แก่ โครงการทำเรื่อน้ำลึกสงขลา โครงการทำอากาศยานหาดใหญ่ โครงการก่อสร้างสะพานข้ามเกาะยอ โครงการโทรศัพท์เมืองสงขลา โครงการปรับปรุงแผนหลักการประปาเมืองสงขลา-หาดใหญ่ เป็นต้น

และเพื่อให้แนวทางการพัฒนาฐานเศรษฐกิจเมืองหลักสงขลา-หาดใหญ่ บรรลุผลตามที่กำหนดไว้จึงได้มีการกำหนดมาตรการการพัฒนาควบคู่กันโดยสรุปได้ดังนี้

1.) การส่งเสริมการลงทุน โดยการปรับปรุงสิทธิประโยชน์แก่อุตสาหกรรมในเขตส่งเสริมการลงทุนในภูมิภาคให้ดึงดูดใจนักลงทุนมากขึ้น โดยใช้มาตรการทางการคลังต่างๆ เช่น การลดหย่อนภาษี การค้า ภาษีเงินได้นิติบุคคล เป็นต้นรวมทั้งปรับปรุงการส่งเสริมการลงทุนให้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น

2.) พัฒนาระบบสินเชื่อ พัฒนาระบบสินเชื่อปานกลางและระยะยาวอุตสาหกรรมและกิจการต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยจัดหาแหล่งสินเชื่อผ่านธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย การจัดตั้งสถาบันเงินทุนเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อม การขยายสินเชื่อ การเกษตรผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และธนาคารพาณิชย์ เป็นต้น

3.) พัฒนาระบบบริการขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ โดยการกำหนดค่าตอบแทนและค่าบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ ในอัตราที่คุ้มต่อการลงทุน และสนับสนุนให้เอกชนมีส่วนร่วมในการลงทุนพัฒนาบริการพื้นฐานต่างๆ ที่จำเป็นของเมือง เพื่อผ่อนคลายภาระในการลงทุนของภาครัฐ

กล่าวได้ว่าการพัฒนาตามกรอบนโยบายในแผนพัฒนาฯ ที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ได้กลายเป็นกรอบหลักในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดสงขลา เมื่อพิจารณาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) ที่ได้กำหนดให้มีการพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญในส่วนภูมิภาคต่อจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เพื่อให้สามารถพัฒนาฐานเศรษฐกิจของเมืองหลักที่ได้กำหนดไว้ให้เชื่อมโยงและสนับสนุนการพัฒนาชนบทในภูมิภาคได้ในอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530 : 8)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) ได้มีการกำหนดกรอบเพิ่มเติมในการพัฒนาเมืองหลักสงขลา-หาดใหญ่ เพิ่มเติมขึ้น โดยนอกจากที่กำหนดไว้ให้เป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ยังได้มีการเพิ่มเติมให้เป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญทางการศึกษา นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้เมืองสงขลาเป็นศูนย์กลางการบริหารราชการของภาคใต้ การฝึกอบรมแรงงานและอาชีพ และเป็นเมืองท่าชายฝั่งของอ่าวไทย และได้กำหนดให้เมืองหาดใหญ่เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง ธุรกิจการค้า การเงิน การตลาดการบริการ และอุตสาหกรรมส่งออกของภาคใต้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530)

ในส่วนการดำเนินการ แผนงาน เพื่อให้บรรลุกรอบนโยบายดังกล่าวนี้ ได้มีการกำหนดแนวทางการหลักซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1.) ใช้ประโยชน์จากบริการขั้นพื้นฐานที่สำคัญคือ ท่าเรือน้ำลึกสงขลา และสะพานติณสูลานนท์ (สะพานข้ามเกาะยอ) ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ศึกษาความเหมาะสมของสถานีขนส่งสินค้าขนาน

เมืองหาดใหญ่ พร้อมทั้งปรับปรุงบริการขั้นพื้นฐานในเขตเมืองที่จำเป็น ได้แก่ ประปา โทรศัพท์ ระบบถนนและจราจร ระบบระบายน้ำ และการสุขาภิบาล โดยเฉพาะปัญหามลพิษบริเวณทะเลสาบสงขลา รวมถึงการปรับปรุงชุมชนแออัดและที่อยู่อาศัย

2.) ส่งเสริมอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตและวัตถุดิบในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมส่งออกที่สำคัญ คือ ผลิตภัณฑ์จากยางพารา เช่น น้ำยางข้น ถูมือยาง ยางนอกและยางในรถจักรยาน ยางล้อดอก การสกัดน้ำมันปาล์ม นอกจากนี้ได้แก่ อุตสาหกรรมจากสัตว์น้ำเพื่อการส่งออกและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง การต่อและซ่อมเรือ และอุตสาหกรรมส่งกำลังบำรุงสำหรับการขุดเจาะก๊าซและน้ำมันในอ่าวไทย

3.) ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและโบราณที่สำคัญ การปรับปรุงบริการพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยวให้เพียงพอ และเพิ่มประเภทการท่องเที่ยวให้เป็นทางเลือกเพิ่มเติม

4.) พัฒนาระบบตลาดกลางสินค้าเกษตรของภาคได้จากสินค้าหลักคือยางพารา

ต่อมาในแผนพัฒนาฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ได้กำหนดให้มีการพัฒนาเมืองหลักที่ดำเนินการมาตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 5 ให้เป็นฐานเศรษฐกิจหลักของภูมิภาค ประกอบกับในแผนพัฒนาฉบับที่ 7 นี้ได้เริ่มมีการกล่าวถึงการพัฒนาพื้นที่เฉพาะในรูปของความร่วมมือเฉพาะประเทศ โดยในส่วนของภาคใต้ นั้น ได้มีการพัฒนาความร่วมมือในรูปสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ ภายใต้โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย อินโดนีเซีย มาเลเซียและไทย (IMT-GT) โดยมีหลักการและแนวทางการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการผลิต การตลาด เทคโนโลยี และการจัดสรรแรงงาน วัตถุดิบร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการร่วมมือทางด้านการค้าระหว่างประเทศ การลงทุนด้านอุตสาหกรรม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว โดยรัฐจะสนับสนุนด้านการบริการโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนลดข้อจำกัดและเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในภูมิภาค (สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2537)

ในส่วนประเทศไทยนั้น พื้นที่จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่เป้าหมายตามโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ 3 ฝ่ายดังกล่าว ร่วมกับ จังหวัด บัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนาม 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยได้มีการจัดทำ "แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้" ขึ้นในปี พ.ศ. 2538 และได้มีการกำหนดกรอบแนวคิดเพิ่มเติมให้สงขลา-หาดใหญ่ เป็นเมืองศูนย์กลางอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อการส่งออก รวมทั้งเป็นศูนย์บริการและการท่องเที่ยวระดับนานาชาติ ที่เชื่อมโยงกับกลุ่มอาเซียนและนานาชาติ ตามโครงการพื้นที่ภายใต้ความร่วมมือโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ 3 ฝ่ายที่ได้กล่าวมา

และภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 และโครงการ IMT-GT จึงได้มีการดำเนินโครงการการพัฒนากระบวนโครงสร้างพื้นฐานในจังหวัดสงขลาเพิ่มเติมเพื่อให้รองรับการแผนงานดังกล่าว โดยในแผนพัฒนาจังหวัดสงขลาในช่วงเวลา พ.ศ. 2535 - 2539 นั้น ได้มีการดำเนินโครงการที่สำคัญพอจะสรุปได้ดังนี้คือ โครงการขยายงานประปาเมืองสงขลา-หาดใหญ่ โครงการปรับปรุงระบบกำจัดน้ำเสีย โครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรมบริเวณท่าเรือท่าลิเก โครงการส่งเสริมเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งเพื่อการค้า นอกจากนี้ในนโยบายในระดับประเทศ ยังได้มีการส่งเสริมการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลาโดยใช้มาตรการส่งเสริมการลงทุน ของ คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ที่กำหนดให้พื้นที่จังหวัดสงขลา อยู่ในเขตการลงทุนเขต 3 ที่นักลงทุนจะได้สิทธิพิเศษทางด้านภาษี ในสาขาต่างๆ เช่น การยกเว้นภาษีนำเข้าเครื่องจักร การยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลเป็นระยะเวลา 8 ปี เป็นต้น (สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2537 : 50)

การพัฒนาตามโครงการ IMT-GT นั้น เริ่มปรากฏรายละเอียดในการดำเนินการ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) โดย ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (ADB) ได้นำเสนอโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจปีนัง-สงขลา โดยได้กำหนดให้มีการพัฒนาระบบ ถนน ทางรถไฟ ท่อน้ำมัน และท่อก๊าซ เป็นกิจกรรมสำคัญ ซึ่งต่อมาในวันที่ 7 เมษายน 2541 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ ในแผนงานเกี่ยวกับ "การวางท่อก๊าซและการใช้ประโยชน์จากก๊าซธรรมชาติ" ภายใต้แผนงานดังกล่าว นั้นพื้นที่จังหวัดสงขลาได้ถูกกำหนดให้เป็นที่ตั้งของระบบท่อก๊าซ และโรงแยกก๊าซ (ในพื้นที่ตำบลตลิ่งชัน อำเภอจะนะ - ผู้วิจัย) และธุรกิจต่อเนื่องในบริเวณตามแนวท่อก๊าซ (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541 : 1 - 10 และ 1 - 12)

นับเนื่องตั้งแต่จังหวัดสงขลาได้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ตามนโยบายของรัฐผ่านแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ 4 เป็นต้นมา ได้มีการดำเนินการโครงการพัฒนาของรัฐอย่างมากมากมาย โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็น ถนน ไฟฟ้า โทรศัพท น้ำประปา สนามบิน ฯลฯ เพื่อส่งเสริมรวมทั้งเอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่จะปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลาให้เป็นแหล่งงานอุตสาหกรรม การค้า การบริการ ตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับต่างๆ ที่ได้กล่าวมา

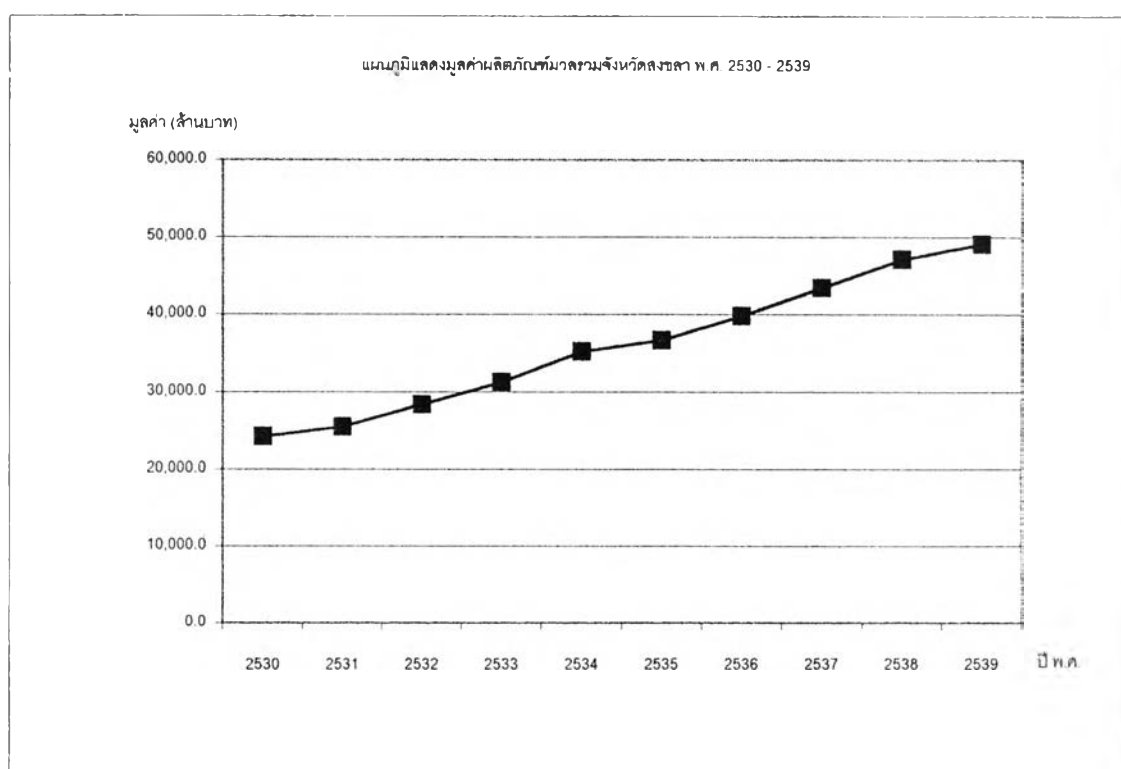
การพัฒนาจังหวัดสงขลาที่ได้กล่าวมานั้น เป็นการดำเนินการของรัฐในลักษณะจากบนสู่ล่าง (Top-Down) นั่นคือ รัฐถืออธิปไตยในกำหนดนโยบายการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม และการเมือง บนพื้นฐานความต้องการของรัฐ โดยอ้างความชอบธรรมในการรวมศูนย์อำนาจการจัดการไว้กับตนเอง ผู้กตตินิยามของผลการพัฒนาไว้กับความเจริญของประเทศและ/หรือการเติบโตทาง

เศรษฐกิจของประเทศโดยรวม ตลอดไปถึงประเด็นความมั่นคงของรัฐ-ชาติ ประชาชนหรือภาคประชาสังคมในท้องถิ่นไม่มีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่จังหวัดของตนเอง หรือกล่าวได้ว่าไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง แสดงบทบาทได้เพียงการมีหน้าที่ที่จะต้องเชื่อฟังคำสั่งและปฏิบัติตามนโยบายที่กำหนดมาจากรัฐเบื้องบนเท่านั้น

4.2 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ : ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐ ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับต่างๆที่ผ่านมา นำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดสงขลา ดังจะเห็นได้จากผลิตภัณฑ์มวลรวมในช่วงระยะเวลา 10 ปี (พ.ศ. 2530-2539) ซึ่งพบว่า จังหวัดสงขลามีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยในปี พ.ศ. 2539 มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด 49,087.0 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2530 ประมาณ 24,873.5 ล้านบาท มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยในช่วงระยะเวลา 10 ปี (พ.ศ. 2530 - 2539) ประมาณร้อยละ 10.27 ต่อปี

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2530 - 2539

การขยายตัวทางเศรษฐกิจยังชี้ให้เห็นได้จากมูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว (รายได้ต่อหัวของประชากร) ตามตารางที่ 4.1 ซึ่งจะเห็นได้ว่า จังหวัดสงขลามีรายได้เฉลี่ยต่อหัวในปี พ.ศ. 2530 เท่ากับ 20,320 บาท เพิ่มขึ้นเป็น 39,183 บาท ในปี พ.ศ. 2535 และเพิ่มขึ้นเป็น 61,584 บาท ในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งมีมูลค่าสูงกว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวในปี พ.ศ. 2530 ประมาณ 3 เท่า โดยมีอัตราการขยายตัวประมาณร้อยละ 20.31

ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาโครงสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะพบว่าในช่วงระยะเวลา 10 ปี (พ.ศ.2530-2539) จากตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่า สาขาการผลิตที่มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยในช่วง 10 ปี สูงที่สุดได้แก่ สาขาการเงินการธนาคาร มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยประมาณร้อยละ 35.45 โดยมีมูลค่าเพิ่มขึ้นจาก 862.3 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2530 เป็น 3,919 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2539 รองลงมาได้แก่ สาขาอุตสาหกรรม มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยประมาณร้อยละ 18.53 โดยมีมูลค่าเพิ่มขึ้นจาก 1,320.5 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2530 เป็น 3,768 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2539 และสาขาไฟฟ้าและประปา มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยประมาณร้อยละ 17.62 โดยมีมูลค่าเพิ่มขึ้นจาก 535.4 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2530 เป็น 1,479 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2539

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลา เป็นผลมาจากนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค ซึ่งได้กำหนดให้จังหวัดสงขลาเป็นเมืองหลักในการพัฒนาภาคใต้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 และเริ่มมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 โดยอาศัยการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นตัวกระตุ้นสภาพเศรษฐกิจและการจ้างงานในพื้นที่ ส่งผลให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ จากการสนับสนุนการลงทุนและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

ตารางที่ 4.1 แสดงมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2530 - 2539 (หน่วย : ล้านบาท)

สาขาการผลิต	2530	2531	2532	2533	2534	2535	2536	2537	2538	2539	การขยายตัวเฉลี่ย
สาขาเกษตรกรรม	8,306.9	8,272.2	10,212.7	10,516.6	13,301.7	13,837.7	15,145.0	15,879.0	15,791.0	12,263.0	4.76
-กสิกรรม	3,238.2	3,121.0	3,783.4	3,972.5	4,087.2	4,887.0	4,870.0	5,301.0	5,701.0	6,253.0	9.31
-ปศุสัตว์	316.2	331.6	325.1	286.5	294.1	515.0	543.0	521.0	511.0	652.0	10.62
- การประมง	3,198.0	3,142.2	4,115.0	4,031.2	6,251.5	5,507.0	6,801.0	6,623.0	6,244.0	6,073.0	8.99
-การป่าไม้	127.2	135.1	72.2	133.4	212.0	92.0	11.0	59.0	32.0	1.0	-9.92
-บริการทางการเกษตร	65.7	66.3	44.2	43.2	44.8	40.0	41.0	40.0	40.0	42.0	-3.61
-การแปรรูปผลิตผลเกษตรอย่างง่าย	1,361.5	1,476.0	1,872.8	2,049.7	2,412.2	2,795.7	2,880.0	3,334.0	3,262.0	3,243.0	13.82
สาขาเหมืองแร่และย่อยหิน	62.9	47.9	50.6	59.6	71.5	60.0	56.0	65.0	66.0	74.0	1.76
สาขาอุตสาหกรรม	1,320.5	1,329.6	1,380.8	1,591.8	1,804.8	1,896.2	2,103.0	2,226.0	3,002.0	3,768.0	18.53
สาขาก่อสร้าง	1,909.2	2,021.7	1,856.0	2,858.0	2,996.7	2,916.8	2,927.0	3,696.0	4,228.0	3,668.0	9.21
สาขาไฟฟ้าและประปา	535.4	607.2	717.6	788.5	889.8	977.9	1,079.0	1,212.0	1,444.0	1,479.0	17.62
สาขาคมนาคมและขนส่ง	2,570.0	2,707.0	2,882.8	3,289.5	3,253.8	3,236.1	3,441.0	3,812.0	4,228.0	4,590.0	7.86
สาขาค้าส่งและค้าปลีก	3,705.3	4,262.0	4,613.8	4,757.5	5,024.8	5,157.0	5,460.0	5,988.0	6,537.0	6,610.0	7.84
สาขาการเงินการธนาคาร	862.3	1,110.3	1,319.7	1,685.4	1,716.4	2,107.0	2,632.0	3,284.0	3,673.0	3,919.0	35.45
สาขาที่อยู่อาศัย	792.9	829.9	863.3	897.9	918.6	952.0	991.0	1,040.0	1,116.0	1,212.0	5.29
สาขาบริหารราชการแผ่นดิน	1,229.8	1,297.6	1,334.7	1,437.6	1,527.0	1,547.0	1,619.0	1,689.0	1,760.0	2,034.0	6.54
สาขาบริการ	2,918.2	2,970.1	3,106.0	3,340.6	3,677.3	3,963.0	4,331.0	4,570.0	5,282.0	5,468.0	8.74
มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด	24,213.5	25,455.6	28,338.1	31,223.0	35,182.3	36,650.7	39,784.0	43,461.0	47,127.0	49,087.0	10.27
อัตราการขยายตัวของ GPP (%)	6.6	5.1	11.3	10.2	12.7	4.2	8.5	9.2	8.4	4.2	
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว (รายได้ต่อหัว) (บาท)	29,320.0	23,058.0	25,823.0	29,636.0	34,928.0	39,183.0	43,777.0	50,349.0	58,447.0	61,584.0	20.31

การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐ ผ่านสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดสงขลา ดังจะเห็นได้จากเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตของระบบเศรษฐกิจ ที่ภาคอุตสาหกรรมมีบทบาทเด่นชัดและมีความสำคัญมากขึ้นในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยมีอัตราการขยายตัวสูงเป็นอันดับสองในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเห็นได้ชัดเจนจากจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ รวมไปถึงการที่ประชาชนในพื้นที่เข้าไปเกี่ยวข้องในด้านต่างๆ กับภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะการเป็นแรงงานในการผลิตภาคอุตสาหกรรม และถึงแม้ว่า สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลาในปัจจุบันจะขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรม เป็นหลักตามรายงานของสำนักงานจังหวัดสงขลา (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2540) แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า การเติบโตของภาคเกษตรนั้นเป็นผลมาจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ทั้งนี้ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของพื้นที่เพาะปลูกยางพารา ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก หรือกิจการด้านการประมงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการจับหรือการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำนั้น ล้วนผลิตเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นวัตถุดิบสำคัญในอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการเกษตรทั้งสิ้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการที่ภาคเกษตรกรรมยังเป็นรายได้หลักของภาคเศรษฐกิจจังหวัดสงขลา นั้น เป็นผลมาจากการเติบโตของอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่แห่งนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม เงินทุน และจำนวนแรงงานจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2530 - 2539

ปี พ.ศ.	จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม	จำนวนเงินทุนจดทะเบียน (ล้านบาท)	เงินทุนจดทะเบียนเฉลี่ยต่อโรงงาน (ล้านบาท)	จำนวนแรงงาน
2530	806	3,327	4.13	18,093
2531	885	3,919	4.43	22,468
2532	932	5,390	5.78	29,585
2533	984	6,997	7.11	33,992
2534	1,054	8,440	8.01	37,760
2535	1,161	10,171	8.76	41,185
2536	1,259	11,365	9.03	46,624
2537	1,324	12,624	9.54	50,332
2538	1,410	16,061	11.39	54,062
2539	1,538	18,869	12.27	57,643

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

จากข้อมูลจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลาปี พ.ศ. 2530 – 2539 (ตามตารางที่ 4.2) จะเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ. 2530 จังหวัดสงขลามีโรงงานอุตสาหกรรม 806 แห่ง และเพิ่มขึ้นเป็น 1,538 แห่ง ในปี พ.ศ. 2539 และมีเงินทุนจดทะเบียนโรงงานอุตสาหกรรมในปี พ.ศ. 2539 จำนวน 18,869 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจาก ปี พ.ศ. 2530 ประมาณ 15,542 ล้านบาท ทั้งนี้ จำนวนเงินทุนจดทะเบียนเฉลี่ยต่อโรงงานในปี พ.ศ. 2539 (12.27 ล้านบาท) เพิ่มขึ้นจากในปี พ.ศ. 2530 (4.13 ล้านบาท) ประมาณ 8.14 ล้านบาท สำหรับข้อมูลจำนวนแรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา พบว่า มีการขยายตัวสูงขึ้นถึง 3 เท่าตัว จากจำนวน 18,093 คน ในปี พ.ศ. 2530 เป็น 57,643 คน ในปี พ.ศ. 2539

ในอดีตที่ผ่านมาในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 1 - 4 (พ.ศ. 2504 - 2524) โรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดกลางและขนาดเล็ก อุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมการเกษตร ประเภทโรงสีข้าว ยางพารา ผลิตภัณฑ์อาหาร อุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการประมง เช่น ปลาป่น ห้างเย็น เป็นต้น (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา, 2523)

อย่างไรก็ตามหลังจากแผนพัฒนาฉบับที่ 5 เป็นต้นมา จากแผนการส่งเสริมอุตสาหกรรมในด้านต่างๆ ที่ได้กล่าวมา ทำให้โรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาเป็นเพิ่มขึ้น จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นช่วงต้นแผนพัฒนาฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลา 806 โรง (ไม่นับโรงสีข้าว) เงินทุนจดทะเบียน 3,327 ล้านบาทและเพิ่มเป็น 1,054 โรง เงินทุนจดทะเบียน 8,440 ล้านบาทในช่วงสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับดังกล่าวในปี พ.ศ. 2534 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2539 : 16)

ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2534 - 2539) จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลา ยังได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ขนาดของอุตสาหกรรมก็ขยายเติบโตขึ้น จำนวนโรงงานในปี พ.ศ. 2535 เพิ่มขึ้นเป็น 1,161 โรง เงินทุนจดทะเบียน 10,171 ล้านบาท และเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับดังกล่าว มีจำนวนโรงงานในพื้นที่จังหวัดสงขลา เพิ่มเป็น 1,538 โรง และเงินทุนจดทะเบียนเพิ่มเป็นจำนวน 418,869 ล้านบาท ในขณะที่ในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งอยู่ในช่วงต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ในพื้นที่จังหวัดสงขลามีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 1,598 โรงงาน จำนวนเงินลงทุนเพิ่มเป็น 22,736, ล้านบาท (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสงขลา, 2540 : 10)

ในส่วนของโครงสร้างของอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลานั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลง อดีตโดยอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการเกษตรและการประมง

เฉพาะอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ อันได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารทะเลกระป๋อง อาหารทะเลแช่แข็ง ปลา ปั่น ยางแผ่นรมควัน น้ำยางข้น ถั่วมือยาง เพอร์นิเจอร์และไม้อัดจากยางพารา แต่ได้ขยายขนาดและ กำลังการผลิตเพิ่มขึ้นกว่าในอดีตมาก (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2537 : 16)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น สภาพสังคมของสงขลาแต่ดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม ดังนั้น เมื่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนไป ย่อมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างการ ประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น ก่อให้เกิดการดูดซับแรงงานจากภาคเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ประชาชนในพื้นที่เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับอุตสาหกรรมในฐานะปัจจัยการผลิตด้านแรงงาน และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากรายงานของสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา ว่าในปี พ.ศ. 2523 มีจำนวนแรงงานที่จดทะเบียนในภาคอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 8,314 คน (สำนักงาน อุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา, 2523) ต่อมาในปี พ.ศ.2530 มีแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นเป็น 18,093 คน (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา, 2537) และเพิ่มขึ้นสูงเป็น 57,225 คนในปี พ.ศ. 2540 (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา, 2540) จนถึงปี พ.ศ. 2543 จำนวนแรงงานในภาค อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นเป็น 63,871 คน (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสงขลา, 2543 : 10)

การพัฒนาตามแนวทางของรัฐ ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตในภาคการ เกษตร จากเดิมที่เป็นการผลิตเพื่อการยังชีพเป็นหลัก แม้ว่าอาจจะมีการผลิตเพื่อการค้าอยู่บ้างแต่ก็ มีเพียงเล็กน้อย การมุ่งพัฒนาส่งเสริมการเกษตรกรรมเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบของอุตสาหกรรม การเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบการตลาดซึ่งเน้นการผลิตเพื่อการส่งออก นำไปสู่การผลิตแบบเข้มข้นใน ภาคเกษตรกรรมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าว

ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตในภาคเกษตรกรรม แสดงให้เห็นเด่นชัดโดย เฉพาะในการปลูกยางพารา ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2503 ก่อนที่จะเริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 รัฐบาลในช่วงเวลานั้นได้มีการออก "พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง พ.ศ. 2503" นำมาสู่การจัดตั้ง "กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง" ขึ้นเพื่อส่งเสริมพัฒนาวิธีการปลูก ยางพารา โดยให้เงินทุนแก่เกษตรกรในการปรับเปลี่ยนพื้นที่และวิธีการปลูกจากที่เคยปลูกในรูปแบบ "สวนสมรม" หรือ "ป่ายาง" ซึ่งการปลูกผสมผสานกับพืชที่ใช้ในการบริโภคและพืชสมุนไพร มาสู่การ ปลูกพืชเชิงเดี่ยว (Monoculture) ที่ปลูกยางพาราเพียงอย่างเดียวและต้องตัดโค่นไม้ประเภทอื่นใน สวนออกให้หมด ผลของความพยายามดังกล่าวทำให้ในปี พ.ศ. 2537 จังหวัดสงขลาที่มีพื้นที่ปลูก ยางพารามากเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ คิดเป็นพื้นที่ 1,538,792 ไร่ (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2537 : 14) และเพิ่มเป็น 1,644,796 ไร่ในปี พ.ศ. 2543 (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสงขลา, 2543 : 6)

ในด้านการประมง การเติบโตของอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการประมง โดยเฉพาะอุตสาหกรรมหอยเชิ้น อาหารทะเลกระป๋อง และอาหารทะเลแช่แข็ง นำไปสู่การเติบโตของกองเรือประมง และการดำเนินการประมงที่ผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นเรืออวนลาก เรืออวนรุน ที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลอย่างหนัก เพื่อจัดหาวัตถุดิบมาป้อนโรงงานเหล่านี้ ในขณะที่เดียวกัน การเติบโตของอุตสาหกรรมด้านนี้ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำในพื้นที่เป็นอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ในพื้นที่จังหวัดสงขลานั้นเริ่มมีการทำนากุ้งในพื้นที่ทะเลสาบประมาณปี พ.ศ. 2533 และขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ ถึงแม้จะประสบปัญหาในการเลี้ยงอยู่บ้างก็ตาม จนถึงปี พ.ศ. 2543 ประมาณการว่ามีพื้นที่การทำนากุ้งเฉพาะรอบๆ ทะเลสาบสงขลาไม่รวมพื้นที่อื่นๆ ประมาณ 10,407 ไร่ (สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา, 2543) ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบในด้านสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากน้ำเสียจากกระบวนการเลี้ยงกุ้งนั้นไม่ได้มีการบำบัดก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติแต่อย่างใด

4.3 เงื่อนไขการก่อตัวของสงขลาประชาคม : ผลกระทบจากการพัฒนาและโครงสร้างอำนาจรัฐ

4.3.1 ปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาทางสังคม

การศึกษาในส่วนนี้ จะเป็นค้นหาว่า ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น อันเป็นผลมาจากการพัฒนา ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินั้น มีลักษณะอย่างไร และส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ขณะเดียวกันได้กลายเป็นเงื่อนไขในการก่อตัวของสงขลาประชาคมหรือไม่ อย่างไร โดยมีรายละเอียดดังนี้

จากนโยบายการพัฒนาที่ได้มีการกำหนดให้พื้นที่จังหวัดสงขลาเป็นเมืองอุตสาหกรรม และเป็นเมืองหลักในการพัฒนาภาคใต้ นำไปสู่การขยายตัวและขนาดของโรงงานอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาในพื้นที่จังหวัดสงขลาอย่างมากมาย และหลายประเด็นเป็นเรื่องซับซ้อนต่อเนื่องโยงใยเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากการเติบโตจากนโยบายการพัฒนาของรัฐที่เกิดขึ้นต่อพื้นที่และประชาชนในจังหวัดสงขลานั้นได้แก่

1.) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ที่เห็นได้ชัดเจน ที่เกิดขึ้นจากการเติบโตของอุตสาหกรรมและส่งผลกระทบเป็นอย่างมากโดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งสามารถแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

1.1) ทรัพยากรแหล่งน้ำ

การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการประมง อันได้แก่ อุตสาหกรรมแช่แข็ง สัตว์น้ำ ห้องเย็น ปลาป่น ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ อย่างรุนแรง เนื่องจากโรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่จะปล่อยน้ำทิ้งที่มีปริมาณความสกปรกสูงโดยไม่มีการบำบัดสู่แหล่งน้ำธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งทะเลสาบสงขลา และลำน้ำสาขาที่ไหลลงสู่ทะเลสาบ จากการสำรวจของสำนักงานสิ่งแวดล้อมจังหวัดสงขลาพบว่า มีโรงงานที่ปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเลสาบ สงขลาโดยตรง และลำคลองสาขาต่าง ได้แก่ คลองอู่ตะเภา คลองเตย คลองน้ำน้อย คลองหะ คลองสำโรง คลองวง และคลองแพรกสุพรรณ มากกว่า 40 โรงงาน (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541 : 2-12) ในขณะที่การเติบโตของชุมชนเมืองในพื้นที่สงขลา-หาดใหญ่ ทำให้มีปริมาณน้ำเสียของชุมชนมากขึ้น ประมาณการว่ามีการปล่อยน้ำเสียออกนอกสู่อ่างน้ำธรรมชาติเฉพาะเมือง สงขลา-หาดใหญ่ประมาณวันละ 180,000 ลูกบาศก์เมตร (โครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือลำคลองที่ไหลผ่านเขตเมืองทั้งสงขลา-หาดใหญ่ทุกสายล้วน มีปัญหาน้ำเน่าเสียทั้งสิ้น

นอกจากนี้สาเหตุสำคัญอีกประการที่ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำคือ การเติบโตของธุรกิจการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในบริเวณรอบๆ ทะเลสาบสงขลาและปากแม่น้ำลำคลองต่างๆ ทำให้มีการปล่อยน้ำเสียที่ไม่มีการบำบัดลงสู่แหล่งน้ำจำนวนมาก

1.2) ทรัพยากรป่าไม้

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ได้กล่าวมา ส่งผลกระทบบนพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัด สงขลาอย่างรุนแรง ความต้องการวัตถุดิบของอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากยางพาราเพื่อผลิตส่งออก นำ ไปเปลี่ยนสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการปลูกยางพาราจากเดิมในลักษณะ "สวนสมรม" ที่ไม่ได้ผูกติด กับรายได้จากยางพาราเพียงอย่างเดียว มาสู่การเพาะปลูกเป็นพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าอย่างเต็มตัว ทำให้สงขลาเป็นพื้นที่ที่มีการทำสวนยางพารามากที่สุดในประเทศไทยดังที่ได้กล่าวมา แต่ในขณะ เดียวกันทำให้มีการบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่เพาะปลูก ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ธรรมชาติ กลับลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2528 จังหวัดสงขลามีพื้นที่ป่าไม้ 927 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น ร้อยละ 12.54 ของพื้นที่ทั้งหมด และลดลงเหลือ 624 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 8.44 ของ พื้นที่ทั้งหมด และหลังจากจังหวัดสงขลามีพื้นที่ปลูกยางพารามากที่สุดในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2537 ในปี พ.ศ. 2538 พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดสงขลาเหลือเพียง 581 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น ร้อยละ 7.86 ของพื้นที่ทั้งหมดเท่านั้น (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541 : 2 - 3 ถึง 2 - 4)

ในส่วนพื้นที่ป่าชายเลนนั้น การทำลายพื้นที่ป่าชายเลนอย่างรวดเร็วและมหาศาลเป็นผลมาจาก การเติบโตของการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ซึ่งเห็นได้ชัดเจน ในอดีตก่อนที่จะมีการขยายตัวของพื้นที่การเลี้ยงกุ้ง ในปี พ.ศ. 2522 จังหวัดสงขลามีพื้นที่ป่าชายเลนสูงถึง 51.84 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 0.70 ของพื้นที่ทั้งหมด ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมาเมื่อเกิดการขยายตัวของ การเลี้ยงอย่างแพร่หลายทำให้พื้นที่ป่าชายเลนลดลงเป็นอย่างมาก ในปี พ.ศ. 2532 พื้นที่ป่าชายเลนลดลงเหลือเพียง 6.88 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 0.09 ของพื้นที่ทั้งหมด ในขณะที่ในปี พ.ศ. 2539 พื้นที่ป่าชายเลนลดลงเหลือเพียง 6.23 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 0.08 ของพื้นที่ทั้งหมดเท่านั้น (กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541 : 2 - 6) และมีแนวโน้มที่จะลดลงอย่างต่อเนื่องเพราะยังมีการบุกรุกเปิดพื้นที่เลี้ยงกุ้งอยู่ตลอดเวลา

ปัญหาที่ติดตามมาจากการเปลี่ยนวิธีการผลิตภาคเกษตร ทำให้ การเกิดการตื่นขึ้นของแหล่งน้ำ ทั้งลำคลองและทะเลสาบสงขลา เนื่องจากปลุกยางพาราในแบบพืชเชิงเดี่ยวทำให้เกิดการพังทลายและการชะล้างหน้าดินบริเวณเทือกเขาได้ง่าย ในขณะที่การทำลายพื้นที่ป่าชายเลนยังส่งผลต่อปริมาณสัตว์น้ำที่ลดน้อยลงเนื่องจากขาดแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน เกิดการพังทลายของพื้นที่ชายฝั่ง มลพิษและตะกอนไหลลงสู่ชายฝั่งและแม่น้ำมากขึ้น เป็นต้น

1.3) ทรัพยากรสัตว์น้ำ

กล่าวได้ว่าการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำโดยเฉพาะในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา เป็นผลโดยตรงจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ปัญหาน้ำเน่าเสียจากโรงงาน ชุมชนเมือง การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การทำลายป่าชายเลน ฯลฯ รวมไปถึง การใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายเช่น อวนรุน หรือการใช้อวนตาถี่ เพื่อจับสัตว์น้ำให้ได้ปริมาณมากและทุกขนาด ส่งผลเป็นวิบัติของอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการประมงต่างๆ ล้วนเป็นเหตุให้เกิดการทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างรุนแรงทั้งสิ้น

1.4) ทรัพยากรดิน

ปัญหาการทำลายทรัพยากรดินในพื้นที่จังหวัดสงขลานั้น มีปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรก เกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบการเพาะปลูกยางพาราดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ส่งผลให้เกิดการกัดเซาะหน้าดินในพื้นที่ภูเขาเป็นอย่างมาก ประการต่อมา เกิดจากการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าว โดยเฉพาะบริเวณรอบๆ ทะเลสาบสงขลาในเขตอำเภอระโนด และอำเภอสทิงพระ มาเป็นพื้นที่เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ส่งผลให้เกิดปัญหาดินเค็มไม่สามารถกลับมาเพาะปลูกได้ ในขณะที่เดียวกันพื้นที่นาข้าวใกล้เคียง ก็ได้รับผลกระทบจากการแพร่กระจายของเกลือจากน้ำทะเลที่นำมาใช้เลี้ยงกุ้ง ทำให้ดินแปรสภาพเป็นดินเค็ม ไม่สามารถใช้ในการเกษตรได้

2.) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม

สภาพสังคมทั่วไปในอดีตของจังหวัดสงขลา กล่าวได้ว่าไม่มีความแตกต่างจากสังคมชนบทอื่นๆ ของภาคใต้ นั่นคือสภาพสังคมไม่สลับซับซ้อนมากมายนัก องค์กรที่สำคัญคือองค์กรชาวบ้านที่มีการจัดระบบความสัมพันธ์เกาะเกี่ยวกันอย่างแน่นแฟ้น สมาชิกแต่ละคนจะเข้าใจบทบาทของตนเองอย่างชัดเจน มีการสืบทอดค่านิยมความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง (ค่านิยม นवलสนอง, 2538 : บทคัดย่อ) ซึ่งไม่แตกต่างจากพื้นที่ชนบทอื่นของประเทศไทยเช่นกัน อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงสิ่งหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อสิ่งหนึ่ง และยิ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจด้วยแล้วย่อมส่งผลต่อเนื่องไปยังโครงสร้างอื่นในสังคมอย่างเด่นชัด ดังที่ สนิท สมัครการ (2525 : 110 - 117) ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมักจะทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาเสมอ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นว่า โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลาในอดีตนั้น เป็นเศรษฐกิจในรูปแบบเกษตรกรรม ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในพื้นที่จังหวัดสงขลา ก็ไม่ต่างจากพื้นที่อื่นๆ ในภาคใต้ ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ ชุมชนชาวสวน ชุมชนชาวนา และชุมชนประมง ต่อมาเมื่อรัฐมีนโยบายพัฒนาประเทศ เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้ง 3 กลุ่มในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน อัมพร แก้วหนู (2540 : 45 - 47) บรรณาธิการวารสารแลใต้ และคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ ได้สรุปถึงปัญหาของชุมชนอันเป็นผลเนื่องมาจากการพัฒนาในพื้นที่ภาคใต้ และจังหวัดสงขลาไว้อย่างชัดเจน โดยแยกเป็นชุมชนต่างๆ ดังนี้

ชุมชนชาวนา ในภาคใต้ชุมชนชาวนาล่มสลายเพราะต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เนื่องจากการทำนาแบบสมัยใหม่ที่ผลิตเพื่อขาย มีต้นทุนในการผลิตสูง ไม่ว่าจะเป็นค่าปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เครื่องจักร อีกทั้งต้องจ้างแรงงานในทุกขั้นตอนการผลิต ประกอบกับฝนไม่ตกตามฤดูกาลเนื่องจากป่าไม้ถูกทำลาย ทำให้ต้องขาดทุนและชุมชนล้มละลายในที่สุด ต้องเข้าไปขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในเมือง กลายเป็นชุมชนใหม่ที่เรียกว่า "สลัม" ซึ่งสลัมในพื้นที่จังหวัดสงขลาและนครศรีธรรมราชนั้น ส่วนใหญ่เป็นอดีตชาวนาจากพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลุ่มน้ำปากพนังเกือบทั้งสิ้น

ชุมชนชาวสวน การเปลี่ยนแปลงระบบการเพาะปลูกจาก "ป่ายาง" ที่มีพืชอื่นอยู่ในพื้นที่เดียวกันเป็นจำนวนมาก มาเป็น "สวนยาง" (ตามแผนการส่งเสริมของภาครัฐตามที่ได้กล่าวมา - ผู้วิจัย) ส่งผลให้ชาวสวนยางสูญเสียการพึ่งตนเอง เพราะสวนยางไม่มีพืชอาหาร พืชใช้สอย พืช

สมุนไพร ทุกอย่างต้องซื้อจากตลาด อีกทั้งสวนยางยังมีต้นทุนการผลิตสูงเนื่องจากต้องใช้สารเคมีอย่างหนักในการเพาะปลูก (ในขณะเดียวกันเกษตรกรจะมีความเสี่ยงในด้านการตลาดมากขึ้น เนื่องจากขาดรายได้จากพืชชนิดอื่นๆ ต้องพึ่งพายางพาราเพียงอย่างเดียว – ผู้วิจัย) และมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกเป็นอย่างมาก ส่งผลให้เกิดปัญหาอุทกภัยร้ายแรงเกิดขึ้นในพื้นที่ภาคใต้เกือบทุกจังหวัดในปี พ.ศ. 2531

ชุมชนประมง การเติบโตของอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการประมง ไม่ว่าจะเป็น อุตสาหกรรมอาหารทะเลแช่แข็ง ปลาป่น ฯลฯ ส่งผลต่อการเข้ามาของเรืออวนรุน และอวนลาก ที่เน้นการจับปลาในปริมาณมาก เพื่อป้อนเข้าสู่โรงงานเหล่านี้ โดยไม่คำนึงถึงการทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำที่ไม่ได้ขนาด นอกจากนี้ การทำลายป่าชายเลนจากการทำนาุ้งและอุตสาหกรรมเผาถ่าน การปล่อยน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนเมือง ล้วนเป็นการทำลายทรัพยากรและแหล่งประมงของชาวประมงขนาดเล็กทั้งสิ้น เมื่อไม่สามารถประกอบอาชีพดั้งเดิมได้ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงต้องเข้าสู่การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือเข้าไปอยู่ในสลัมเพื่อหางานทำในเขตเมือง

จากประสบการณ์ในการทำงานด้านพัฒนา อัมพร แก้วหนู (2540 : 47) ได้ข้อสรุปว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตของการพัฒนาแบบมุ่งไปสู่ความทันสมัยทั้งสิ้น การพัฒนาในรูปแบบนี้ต่างช่วยกันทำลายชุมชนชนบทในพื้นที่ภาคใต้ ทำให้ชุมชนหมดหนทางพึ่งพาตนเอง การพึ่งพาทายนอกทั้งด้านการตลาด ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีต่างๆ เหล่านี้เองที่องค์กรพัฒนาเอกชนเห็นว่า เป็นรากฐานของความยากจนในชนบท

ในขณะที่การศึกษาวิจัยของ คำนวน นวลสนองในหัวข้อ “วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา” ได้ข้อสรุปที่ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ในพื้นที่จังหวัดสงขลาอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมซึ่งมาจากนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ ที่ผ่านมา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างดังกล่าวนั้น เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางสังคม วัฒนธรรมตามมา การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นมีลักษณะดังนี้คือ (คำนวน นวลสนอง, 2538 : 109 - 111)

1.) ความสัมพันธ์ในครอบครัว ในสังคมเกษตรความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นไปอย่างแนบแน่นช่วยกันประกอบอาชีพภายในบ้าน ครอบครัวจะทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ จริยธรรม และช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แต่เมื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมแต่ละบุคคลจะต้องรับ

ผิดชอบตามบทบาทของตนเอง การถ่ายทอดความรู้ที่กล่าวมาจะลดลงการตัดสินใจด้วยตนเองจะมีมากขึ้น

2.) ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ในสังคมเกษตรกรรมชุมชนจะมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติมีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกัน แต่เมื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมการทำกิจกรรมร่วมกันน้อยลงเนื่องจากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ทำงานในโรงงาน ความสัมพันธ์ในสวนนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป

3.) ความสัมพันธ์กับสถาบันหลักของชุมชน สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านศาสนา และกิจกรรมส่วนรวมทางสังคมลดลง

4.) ความสัมพันธ์กับสถาบันนอกชุมชนจะมีมากขึ้น เนื่องจากสมาชิกมีความสัมพันธ์กับบุคคลากรและสถาบันอื่นนอกชุมชนมากขึ้น จากการประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรม

นอกจากการเปลี่ยนแปลงในด้านที่กล่าวมา ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีกจุดที่น่าสนใจนั้นคือการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ ซึ่งพบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ นั้นเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพ เพราะในสังคมเกษตรกรรมนั้นจะมีความเชื่อเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่มากเนื่องจากต้องมีการพึ่งพาธรรมชาติและองค์ความรู้ที่สืบทอดกันมา ทำให้เกิดความเชื่อเกี่ยวกับจิตวิญญาณที่มีอยู่ในธรรมชาติและวิญญาณของบรรพบุรุษ ว่าสามารถให้คุณให้โทษต่อการดำรงชีวิตได้ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงชีวิตเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม วิธีการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงส่งผลให้ระความเชื่อเปลี่ยนแปลงไปด้วย นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นที่สำคัญได้แก่การศึกษาแผนใหม่ที่ใช้กระบวนการคิดแบบวิทยาศาสตร์ มากกว่าความเชื่อถือแบบดั้งเดิมและการนำเทคโนโลยีใหม่เข้ามาใช้ที่สามารถเอาชนะธรรมชาติ จึงทำให้ระบบความเชื่อที่สืบทอดกันมาได้เชื่อถือน้อยลงจากคนรุ่นหลังที่ผ่านระบบการศึกษาแบบใหม่และประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรม

ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อที่เห็นได้ชัดนั้นคือ การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมาลดน้อยลง ขณะเดียวกันการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนก็ลดน้อยลงตามไป เพราะในสังคมอุตสาหกรรมนั้นจะไม่มีพิธีกรรม ในขั้นตอนของการผลิตมนุษย์จะเข้าไปกำกับขั้นตอน แรงงานและธรรมชาติที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

คำนวน นวลสนอง ได้สรุปผลกระทบที่เกิดจากการการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมไว้อย่างน่าสนใจว่า "การพัฒนาตามแนวทางส่งเสริมอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ก่อให้เกิดปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เกิดความสับสนทางสังคม ความเหลื่อมล้ำของการ

กระจายรายได้ระหว่างกลุ่มคนในจังหวัดมีแนวโน้มสูงขึ้นและมีความเป็นวัตุนิยมมากขึ้น”
(สัมภาษณ์, 23 พฤศจิกายน 2544)

จะเห็นได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดสงขลาได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประชาชนอย่างใหญ่หลวง แต่ในขณะเดียวกันรัฐและหน่วยงานราชการซึ่งเป็นกลไกของรัฐที่รับผิดชอบกลับไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด นายแพทย์อนันต์ บุญโสภณ แกนนำสงขลาประชาคม ได้กล่าวสรุปอย่างสั้นๆถึงการดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆของภาครัฐ อันเกิดจากการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมว่า “ รัฐไม่จริงจังในการแก้ปัญหา ” (สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2544) ในขณะที่ชบ ยอดแก้ว ได้กล่าวถึงท่าทีของประชาชนต่อการพัฒนาที่เกิดขึ้นว่า สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้ภาคประชาชนในพื้นที่จังหวัดสงขลาเริ่มตั้งคำถาม และวิพากษ์วิจารณ์การเปลี่ยนแปลงรวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ตนเองต้องประสบ ไม่ว่าจะปัญหาความยากจน ครอบครัวล่มสลาย ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ฯลฯ (ชบ ยอดแก้ว, 2541 : 39)

จากการตั้งคำถาม นำไปสู่การแสวงหาทางออกในช่วงทศวรรษ 2520 จึงเริ่มมีกลุ่มองค์กรชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อต่อสู้ทางออกให้กับประชาชนที่ตกเป็นเหยื่อของการพัฒนา ปัจจัยที่ทำให้การแสวงหาทางออกของประชาชนสามารถพัฒนาไปสู่การเกิดขึ้นของกลุ่ม/องค์กรประชาชนขึ้นมาได้ในพื้นที่จังหวัดสงขลา นั่นคือ การมีกลุ่มผู้นำที่มีความคิดอิสระจากงานพัฒนาภายใต้ระบบราชการ กลุ่มผู้นำเหล่านี้สามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านได้เข้ามาร่วมวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา นำไปสู่การตระหนักรู้ร่วมกันในชุมชน จนสามารถพัฒนาไปสู่การรวมกลุ่มของประชาชน กล่าวได้ว่ากลุ่ม “ สัจจะออมทรัพย์ ” ในพื้นที่อำเภอจะนะ อันได้แก่ ตำบลน้ำขาวของ ชบ ยอดแก้ว ตำบลคลองเปี๊ยะ ของ อำเภอ ด่วงปาน ซึ่งจัดตั้งขึ้นในราวปี พ.ศ. 2523 เป็นกลุ่มชาวบ้านกลุ่มแรกๆ ที่นำความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบายการส่งเสริมกลุ่มการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของกรมการพัฒนาชุมชนให้เข้ากับวัฒนธรรม วิถีการดำรงชีวิต จากนั้นจึงได้พัฒนากลุ่มมาด้วยตนเองโดยไม่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ จนประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการจนมีชื่อเสียงในระดับประเทศมาจนถึงปัจจุบัน

อัมพร ด่วงปาน ได้กล่าวถึงที่มาของการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ตำบลคลองเปี๊ยะว่า เป็นผลมาจากการที่ภาครัฐไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอันได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการถือครองที่ดิน ปัญหาการศึกษา และปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เพราะฉะนั้นเมื่อเราเข้าใจอย่างนี้แล้ว ในที่สุดก็ได้เกิดแนวคิดในการรวมตัวกันในชุมชน

เพื่อรวบรวมความคิดอันหลากหลายในแต่ละบุคคลมาช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน ในที่สุดนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้น (อัมพร ด่วงปาน, 2541 : 47 - 48)

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์นั้น แต่ละกลุ่มอาจมีความแตกต่างกันในส่วนรายละเอียดปลีกย่อย แต่ในประเด็นหลักๆ นั้น อัมพร ด่วงปาน ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ ตำบลคลองเป็ยะ เห็นว่ามีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นกับประชาชน การขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมไปถึงการแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านไม่มีโอกาสได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ ในรูปของสวัสดิการทางสังคม เช่น การรักษาพยาบาล เป็นต้น (อัมพร ด่วงปาน, 2541) จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของกลุ่มออมทรัพย์นั้นเป็นความพยายามในการแก้ไขปัญหาที่ตนเองต้องประสบด้วยตนเอง

ในขณะที่การเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) นั้น กล่าวได้ว่าค่อนข้างล่าช้ากว่าในหลายพื้นที่ เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้เนื่องจากในขณะนั้นในทัศนะขององค์กรพัฒนาเอกชน เห็นว่าพื้นที่ภาคใต้ในภาพรวมประชาชนมีฐานะดีกว่าภาคอื่นๆ จึงมุ่งการทำงานไปยังพื้นที่ยากจนเป็นหลัก เงื่อนไขสำคัญในการก่อเกิดงานพัฒนานอกภาครัฐในพื้นที่ภาคใต้ขึ้นได้นั้นเนื่องจากอาจารย์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์กลุ่มหนึ่ง ได้ตระหนักถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในระดับหมู่บ้านในพื้นที่จังหวัดสงขลาว่า ชาวบ้านประสบปัญหาความยากจนไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ในประเทศ จึงได้ผลักดันให้เกิด “โครงการพัฒนาชุมชนประมงปากบางนาทับ” ขึ้น ในพื้นที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ในปี พ.ศ. 2525 ซึ่งถือเป็นงานพัฒนาเอกชนองค์กรแรกของภาคใต้ และต่อมาได้ขยายพื้นที่ขนาดและพื้นที่ทำงานครอบคลุมทั่วทั้งพื้นที่จังหวัดสงขลาในนาม “โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา” (บรรจง นะแส ,สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2544)

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า การก่อกำเนิดองค์กรประชาชนในยุคแรกเริ่มในพื้นที่ภาคประชาชนจังหวัดสงขลา มีเงื่อนไขสำคัญจากการที่มีผู้นำที่ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีความพยายามที่จะแก้ไขและ/หรือบรรเทาปัญหาที่ตนเองต้องประสบ โดยไม่รอคอย หรือเรียกร้อง รวมไปถึงมุ่งหวังการช่วยเหลือจากรัฐ นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นขององค์กรในภาคประชาสังคมนั้น มีจุดริเริ่มเกิดขึ้นในพื้นที่ชนบทของจังหวัดสงขลา

ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 2530 ได้มีการขยายตัวของกลุ่มกิจกรรม (civic group) อย่างกว้างขวาง ในพื้นที่ภาคประชาสังคมจังหวัดสงขลา^๑ ซึ่งมีทั้งกลุ่มที่ก่อตั้งกันเองของประชาชนหรือที่เรียกว่ากลุ่ม/องค์กรประชาชน และกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน การขยายตัวอย่างกว้างขวางนั้น เห็นจากลักษณะประเภทของงานเช่น งานด้านสิ่งแวดล้อม งานพัฒนาชนบท งานด้านชุมชนเมือง เป็นต้น และพื้นที่ในการทำงานของกลุ่ม ซึ่งมีความครอบคลุมทั้งในเขตเมือง และในชุมชนชนบท โดยพื้นฐานการทำงานที่แตกต่างไปตามกลุ่มคน หรือประเด็นปัญหาในแต่ละพื้นที่ แต่ละท้องถิ่น หรือตามแต่วัตถุประสงค์ เป้าหมายของแต่ละองค์กร อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในยุคเริ่มต้นยังเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำงาน และเคลื่อนไหวในกิจกรรมตามหน้าที่ความรับผิดชอบในพื้นที่ของตนเป็นหลัก ที่สำคัญการทำงานดังกล่าวยังขาดการสื่อสารเผยแพร่ต่อสังคมในวงกว้าง ประเด็นการทำงานไม่เป็นที่รับทราบของสาธารณะ จึงทำให้การสนับสนุนจากสังคมมีไม่เท่าที่ควร

เหตุสำคัญที่ทำให้แต่ละกลุ่ม/องค์กรที่ได้กล่าวมาเริ่มเคลื่อนไหวเข้าหากันในเบื้องต้น เป็นผลมาจากการเกิดขึ้นของรายการวิทยุท้องถิ่น “โลกสดใสในบ้านเกิด” ในปี พ.ศ.2530 ซึ่งเน้นนำเสนอเรื่องราวข่าวสารในประเด็นต่างๆ และงานพัฒนาออกภาครัฐที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ให้ประชาชนได้รับทราบ ทำให้กลุ่มองค์กรต่างๆ และปัจเจกชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันทางอากาศผ่านคลื่นวิทยุของรายการดังกล่าว สื่อสารระหว่างกันเกิดขึ้น ประเด็นหลักในเบื้องต้นที่เชื่อมโยงกลุ่มองค์กรภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และประชาชนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดีในช่วงดังกล่าวนั้นคือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลพิษที่เกิดขึ้นในจังหวัดสงขลา โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบสงขลา

การเกิดขึ้นของรายการวิทยุโลกสดใสในบ้านเกิดนั้น เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มนักวิชาการด้านการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งมีประสบการณ์ด้านการพัฒนาสื่อเพื่อการศึกษา และด้านสื่อสารมวลชน

^๑ วารสารแลได้ ปีที่ 7 ฉบับที่ 29 ประจำเดือนสิงหาคม พ.ศ.2539 ได้รวบรวมทำเนียบองค์กรภาคประชาชน (ซึ่งนับรวมทั้งองค์กรที่ดำเนินการก่อตั้งโดยประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน - ผู้วิจัย) โดยที่ทำงานในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาไว้ดังนี้ 1.กลุ่มรักคูซูด 2.กลุ่มเสขิธรรม 3.โครงการโลกสดใสในบ้านเกิด 4.คณะกรรมการฟื้นฟูคลองลำโรง 5.ชมรมชาวประมงทะเลสาบตอนล่าง 6.กองทุนรักบ้านเกิด 7.ศูนย์ส่งเสริมเยาวชนสมิหรา 8.ชมรมอนุรักษ์ใก่เถื่อน 9.สมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา 10.โครงการชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา 11.โครงการแลได้เพื่อฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา 12.โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ 13.โครงการหอสมุดชุมชนเพื่อการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ 14.ชมรมโลมาทะเลสาบลำปำ 15.ชมรมชาวประมงทะเลสาบตอนกลาง 16.ชมรมอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนสงขลา 17.กลุ่มรักษ์คลองอู่ตะเภา 18.กลุ่มรักษ์คลองหอยโข่ง 19.กลุ่มมวลชนคนดนตรีสงขลา 20.สมาพันธ์ครูภาคใต้

ท้องถิ่นกลุ่มหนึ่งตระหนักรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และเห็นว่าปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการสื่อสารให้สังคมได้รับรู้ จึงได้รวมตัวกันในนาม “กลุ่มวิทยุสร้างสรรค์ คอร์เรดิโอ” โดยระดมทุนกันเองในเบื้องต้น ชื่อเวลาจากสถานีวิทยุในท้องถิ่น เพื่อจัดทำรายการวิทยุที่บอกกล่าวเรื่องราวที่เกิดขึ้นและเป็นไปในพื้นที่จังหวัดสงขลา และสื่อสารงานด้านการพัฒนาออกภาคีรัฐสู่สาธารณะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้จัดทำต้องการให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของรายการวิทยุที่มีอยู่ในพื้นที่เพื่อสื่อสารกับผู้คนในสังคม ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมรวมถึงการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นประเด็นที่กำลังได้รับความสนใจในสังคมไทย แต่สื่อวิทยุที่ออกอากาศในจังหวัดสงขลาในขณะนั้น กลับพูดถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในส่วนกลางเป็นหลัก เรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่กลับไม่ได้รับความสนใจ พรรณิภา โสติพิพันธ์ คณะกรรมการประสานงานสงขลาประชาคม ซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญของคอร์เรดิโอ ได้เล่าถึงแนวคิดและความเ็นมาในการจัดทำรายการวิทยุในครั้งนั้นว่า

“ในขณะนั้น กรุงเทพมหานครกำลังรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา และจากการนำเสนอข่าวของสื่อสารมวลชนจากส่วนกลาง ซึ่งครอบคลุมทั่วประเทศ เมื่อนำเสนอเรื่องการอนุรักษ์ ก็จะพูดถึงการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา ในขณะที่พื้นที่จังหวัดสงขลาในขณะนั้นประเด็นที่ซีเรียสมากก็คือเรื่อง ทะเลสาบสงขลา แต่คนในพื้นที่กลับไม่มีใครรู้ข้อมูลของทะเลสาบเลย กลุ่มนักวิชาการของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่มีการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ก็ไม่ได้มีการเผยแพร่องค์ความรู้ออกไป กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ที่ทำงานในพื้นที่รวมถึงองค์กรอื่น ก็ทำงานในลักษณะต่างคนต่างทำในหน้าที่รับผิดชอบ ไม่ได้มีการเผยแพร่การทำงาน ความรู้ ข้อมูลต่างๆ ออกสู่สาธารณะชน หากสื่อกระแสหลักเป็นเช่นนี้ การที่จะสื่อสารความดีงามหรือปัญหาของท้องถิ่นก็จะไม่เกิดขึ้น”

(สัมภาษณ์, พรรณิภา โสติพิพันธ์, 9 กุมภาพันธ์ 2543)

รายการดังกล่าวเน้นนำเสนอเรื่องราวด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น นำเสนอความเคลื่อนไหวของกิจกรรมต่างๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพราะถือว่าเป็นเรื่องใกล้ตัว ได้มีการเชิญนักวิชาการในท้องถิ่นที่ทำการศึกษารื่องทะเลสาบ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทะเลสาบ รวมถึงกลุ่มกิจกรรมหรือองค์กรชาวบ้านอื่นๆ มาพูดคุยให้ข้อมูลในรายการ ทำให้ได้รับความสนใจจากประชาชนในวงกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นทะเลสาบสงขลา นั้นได้กลายเป็นประเด็นที่สามารถเชื่อมโยงความสนใจที่หลากหลายของผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ ซึ่งไม่ได้มีเฉพาะชาวสงขลาเท่านั้น แต่ยังมีทั้งชาวนครศรีธรรมราช และพัทลุงซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกันให้

ความสนใจเป็นอย่างมาก รายการวิทยุที่เกิดขึ้นเป็นเสมือนตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างบุคคล/กลุ่มองค์กรกับสาธารณะ ให้เกิดการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เพื่อจะได้ทราบว่าใครอยู่ที่ไหน ทำอะไร ทำอย่างไร และจะสามารถช่วยเหลือกันอย่างไรได้บ้าง

รายการดังกล่าวเป็นการแพร่ขยายการรับรู้และยกระดับสำนึกสาธารณะของประชาชน ทั้งในระดับกลุ่ม/องค์กรและปัจเจกชน ให้ตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมร่วมกัน โดยการยกระดับปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบสงขลาให้เป็นปัญหาสาธารณะที่ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยกัน จนสามารถสร้างความผูกพันในหมู่คนฟังจนก่อตัวเป็น "กลุ่มคนรักบ้านเกิด" และได้ร่วมกันผลักดันให้เกิดเวทีกลางเพื่อการพบปะและแลกเปลี่ยนความรู้ และจัดกิจกรรมรณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยการจัดกิจกรรม "โลกสดใสในบ้านเกิด" ขึ้นในวันที่ 8 มิถุนายน ปีพ.ศ. 2534 ซึ่งมีองค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มผู้ฟังรายการ เป็นผู้ร่วมกันจัดงาน โดยได้มีการหยิบยกปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบสงขลาเป็นประเด็นหลักในการจัดกิจกรรม ทั้งนี้เนื่องจากในขณะนั้นได้ทะเลสาบสงขลาเกิดวิกฤตอย่างรุนแรง จากปัญหาน้ำเสียชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรม และการทำนากุ้ง การจับปลาด้วยเครื่องมือผิดกฎหมาย เช่น อวนลาก อวนรุน การบุกรุกป่าชายเลนของกลุ่มผู้เลี้ยงกุ้ง กูลาดำ ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง ปัญหาการตื่นเงินอันเนื่องมาจากการทำลายป่าต้นน้ำ เป็นต้น (สูจิบัตรการจัดงานโลกสดใสในบ้านเกิดครั้งที่ 1,2534)

กิจกรรมดังกล่าวดำเนินการติดต่อกันมาจนถึงปี พ.ศ. 2540 โดยได้มีการขยายประเด็นการทำงานออกไปอย่างต่อเนื่องและกว้างขวางจากทะเลสาบ สู่อ่างน้ำที่หล่อเลี้ยงทะเลสาบ สู่อ่างน้ำที่หล่อเลี้ยงทะเลสาบ สู่อ่างน้ำที่หล่อเลี้ยงทะเลสาบ ปัญหาเมืองใหญ่ ไปจนถึงป่าต้นน้ำ มาจนถึงชุมชนเมือง และ "คน" ในฐานะผู้ก่อปัญหาซึ่งจะต้องรับผิดชอบในฐานะเป็นผู้แก้ปัญหา และเยาวชนในฐานะผู้สืบสานจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง และแผ่นดินเกิดในรุ่นต่อไป*

"แรกเริ่มเราเน้นประชาคมลุ่มน้ำทะเลสาบซึ่งเน้นมากในพื้นที่สงขลา เมื่อมาคิดถึงกลุ่มคนที่อยู่ตามสายน้ำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบ เช่น คลองอู่ตะเภา ซึ่งเป็นสายน้ำหลักในการหล่อเลี้ยงคนหาดใหญ่ เพราะใช้เป็นแหล่งน้ำผลิตประปา และคลองสำโรงซึ่งเป็นคลองประวัติศาสตร์เมืองสงขลา ก็จะได้คนสองฝั่งคลองเข้ามาอีก เพราะฉะนั้นกิจกรรมมันจะเคลื่อน เริ่มต้นจะทะเลสาบไปสู่แหล่งน้ำที่

* รายละเอียดและประเด็นในการจัดกิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิดครั้งที่ 1-7 ดูได้ในภาคผนวก 3

เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดการศึกษาประวัติศาสตร์คลองสำโรง ส่วนคนหาตึกใหญ่ก็ศึกษาเรื่องคลองอุตตะภา หลังจากนั้นจึงเกิดการรวมตัวกันแก้ไขปัญหาคคลองสกปรก น้ำเสีย อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาเพียงแค่นี้ในพื้นที่ยังไม่เพียงพอ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง ต้องแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ จึงได้มีการศึกษาเรื่องป่าต้นน้ำ และนำไปสู่กิจกรรมบวชป่าเพื่ออนุรักษ์ป่าต้นน้ำ.....การทำงานของเราจะเน้นกิจกรรม เพราะการใช้สื่ออย่างเดียวไม่เพียงพอ ...เราต้อง Take Action เช่น หากจะพูดเรื่องทะเลสาบ สายน้ำของชุมชน ก็จะต้องมาทำกิจกรรมร่วมกัน สร้าง Action ร่วมกัน" (สัมภาษณ์, พรรณิภา โสติพันธ์, 9 กุมภาพันธ์ 2543)

การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทำให้กลุ่มองค์กรในพื้นที่ภาคประชาสังคมของจังหวัดสงขลา ทำให้สามารถเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง สามารถดำเนินการแก้ไขได้อย่างเป็นระบบและครอบคลุมถึงทุกส่วนของปัญหา กิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิดที่มีประเด็นร่วมอยู่ที่ทะเลสาบสงขลา โดยมีความต้องการรณรงค์ให้ประชาชนทราบ และเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามลพิษต่างๆ ของทะเลสาบสงขลาในเบื้องต้น แต่ส่งผลทำให้เกิดการเรียนรู้ในขั้นต้นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีความเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ อย่างไร ปัญหาน้ำเสีย การตื่นเขิน รวมปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลง ไม่ได้เกิดจากทะเลสาบ แต่เป็นผลมาจากองค์ประกอบอื่น ไม่ว่าจะเป็นสายน้ำที่ไหลลงทะเลสาบต่างเน่าเสียเนื่องจากการปล่อยน้ำทิ้งในเขตเมือง จึงต้องมีการเริ่มศึกษาและรณรงค์ให้ชาวบ้านในเขตเมืองเข้ามาร่วมแก้ไข เป็นผลให้เกิดองค์การที่ตื่นตัวของภาคประชาชนเกิดเป็นคณะกรรมการฟื้นฟูคลองสำโรง หรือกลุ่มรักคลองอุตตะภา ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ชมรมอนุรักษ์ไก่อเลื้อน (ไก่อป่า-ผู้วิจัย) ปัญหาความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลาอันเป็นผลให้ปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลงทำให้เกิดกลุ่มรักคูชูด เป็นต้น จากการเริ่มต้นกิจกรรมรณรงค์เรื่องการทะเลสาบจึงไปสู่ป่าต้นน้ำ มาสู่กิจกรรมในภาคเมือง และมาสู่คนในฐานะต้นตอของปัญหาในที่สุด

นอกจากนี้ กิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องทำให้กลุ่ม/องค์กรในพื้นที่ประชาสังคมจังหวัดสงขลา ได้ประสบการณ์ การเรียนรู้ และตระหนักถึงความสำคัญ และพลังของการรวมตัวกันดำเนินงานในกิจกรรมสาธารณะ โดยเฉพาะในการร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาคความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นประเด็นปัญหาสาธารณะที่กลุ่มเครือข่ายคนรักบ้านเกิดได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกันมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2534 ภาวะการณ์ตระหนักถึงพลังแห่งการรวมตัวกันทำงานนั้นเห็นได้จากคำกล่าวของนายแพทย์ อนันต์ บุญโสภณ ที่กล่าวไว้ว่า "เมื่อประชาชนไม่สามารถพึ่งรัฐได้ ประชาชนก็ต้องพึ่งตัวเอง การช่วยตัวเองแบบ 2-3 คน ก็มีพลังน้อย แต่หากสามารถเชื่อมโยงกันได้ก็จะมีพลังเรียกร้องให้สาธารณะรับรู้ นี่คือนพลังของภาคประชาชน" (สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2544)

ในระหว่างที่มีกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ และสื่อสารกับสังคมอย่างต่อเนื่องนั้น แกนนำกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่ร่วมมือกันทำงานมาตั้งแต่กิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิด ได้มีการพบปะพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการหลายครั้งในประเด็นการจัดขบวนการทำงานให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ประกอบกับทางบางกอกฟอรัม (Bangkok Forum) และกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่เคยร่วมงานกันมาก่อนแล้ว อาทิ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เป็นต้น มีความเคลื่อนไหวทั้งในเชิงการประชุมทางวิชาการ การประชุมสัมมนา และการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมศักยภาพให้แก่กลุ่ม/องค์กรประชาชนมากขึ้น อันเป็นการกระตุ้นให้กลุ่ม/องค์กรที่รวมตัวกันอย่างหลวมๆ มาตั้งแต่กิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิด ได้นัดหมายกันมาทบทวนการทำงานด้านประชาคมขึ้นอย่างเป็นทางการในการประชุม "สงขลาประชาคมครั้งที่ 1" ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2540 ณ เบเกอร์คอร์ทเจต ต.ตลิ่งชัน อ.จะนะ จ.สงขลา (พรณิภา โสติพันธ์, 2544 : 13-15)

ผลจากการประชุมดังกล่าว แกนนำของกลุ่ม/องค์กรที่เข้าร่วมได้มีมติร่วมกันในการจัดตั้งศูนย์ประสานงานสงขลาประชาคม และคณะกรรมการประสานงานสงขลาประชาคม^{*} ขึ้นอย่างเป็นทางการเพื่อก้าวไปสู่แนวทางตามยุทธศาสตร์สงขลาประชาคมที่วางไว้ในระยะเริ่มต้นนั้นคือ "มีขบวนการประชาสังคม เพื่อเปลี่ยนดุลกำลังทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบาย สาธารณะเพื่อจุดประกายความหวังสังคมไทย" (คณะกรรมการประสานงานสงขลาประชาคม, 2542 : 16)

จะเห็นได้ว่าการก่อกำเนิดของสงขลาประชาคมนั้น มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเองที่ชัดเจน ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างไร้ที่มาที่ไป หรือจากการจัดตั้งของรัฐ ตรงข้ามสงขลาประชาคมมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมายาวนานจากขบวนการประชาชนในท้องถิ่น ที่ริเริ่มทำงานลองผิดลองถูก มาจนได้บทสรุปความเป็นตัวตนของตนเองอย่างชัดเจนในระดับหนึ่ง จนสามารถพัฒนาคลี่คลายตนเองมาสู่การจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นทางการขึ้นได้

สรุป

การก่อกำเนิดของสงขลาประชาคม ได้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของสภาพเงื่อนไข อัตราการก้าว จังหวะของการเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม ในพื้นที่ของตนเอง โดยมีปัญหาความเสื่อมโทรมของ

* รายชื่อแกนนำและกลุ่ม/องค์กรภาคประชา กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่เชื่อมโยงการทำงานกับสงขลาประชาคมดูได้ในภาคผนวก 4

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดสงขลา อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคอุตสาหกรรม ตามแนวทางการพัฒนาของรัฐ ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการก่อกำเนิดของกลุ่ม/องค์กรในพื้นที่ภาคประชาสังคมในจังหวัดสงขลา เพื่อแสวงหาหนทางในการแก้ไข และ/หรือบรรเทาปัญหาที่ตนเองต้องประสบอันเนื่องมาจากการพัฒนาตามแนวทางส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐ

อย่างไรก็ตามในเบื้องต้นกลุ่ม/องค์กรที่กล่าวมาต่างทำงานในหน้าที่และพื้นที่ความรับผิดชอบเป็นหลัก ไม่ได้มีการสื่อสารให้สังคมได้รับทราบเพื่อเข้าเรียนรู้แก้ไขปัญหาาร่วมกัน และจุดสำคัญที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวเข้าหากันของกลุ่ม/องค์กรภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และปัจเจกชนในเบื้องต้น นั่นคือ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาความเสื่อมโทรมและมลพิษที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบสงขลา ที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาสื่อสารให้สังคมได้รับทราบร่วมกันและผลักดันให้ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาสาธารณะ ที่ทุกคนในสังคมจะต้องมีความรับผิดชอบในการแก้ไขด้วยกัน ไม่ใช่หน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง จากการดำเนินงานของกลุ่ม คอร์เรติโอ ในการจัดรายการวิทยุโลกสดใสในบ้านเกิด ซึ่งเริ่มต้นในปีพ.ศ. 2530 จนนำไปสู่การก่อเกิดของ เครือข่ายคนรักบ้านเกิด ที่ประกอบไปด้วย กลุ่ม/องค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และปัจเจกชน ที่ได้รวมจัดงานโลกสดใสในบ้านเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2534 และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึง ปี พ.ศ. 2540 และ จากการร่วมกันทำงานเคลื่อนไหวในประเด็นสาธารณะของกลุ่ม/องค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และปัจเจกชนในพื้นที่จังหวัด ในลักษณะเครือข่าย ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของพลังในการรวมกลุ่มของประชาชน ในที่สุดจึงสามารถพัฒนาคลัสเตอร์ตนเองไปสู่การก่อตั้งศูนย์ประสานงานและคณะกรรมการสงขลาประชาคมขึ้นได้ในที่สุด

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ขบวนการสงขลาประชาคม นั้นเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขความเสื่อมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐ ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

4.3.2 เงื่อนไขด้านโครงสร้างอำนาจรัฐ

การศึกษาในส่วนนี้ จะเป็นการค้นหาว่า โครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจ (centralization) ในการจัดการของรัฐไทย ซึ่งทำให้เกิดโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนในแนวตั้ง (vertical structure) ซึ่งรัฐผูกขาดในการทำหน้าที่เป็นผู้กระทำ (actor) แต่เพียงผู้เดียว นั้นได้เป็นเงื่อนไขในการก่อกำเนิดของขบวนการสงขลาประชาคมในลักษณะเช่นไร โดยมีรายละเอียดดังนี้

ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน ในบริบทสังคมไทยนั้น จากการศึกษาพบว่า รัฐไทยค่อนข้างจะมีอำนาจรวมศูนย์ โดยเริ่มต้นจากการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ.2435 ได้มีการรวมศูนย์อำนาจการคลังและการปกครองเข้าสู่ส่วนกลาง ตลอดจนการสร้างระบบราชการสมัยใหม่^๑ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 แล้วก็ตาม แต่หลังจากนั้น กลับยังมีการขยายบทบาทหน้าที่ของรัฐในการดูแลสังคมออกไปทั่วด้าน ได้มีการนิยามภารกิจของรัฐเพิ่มขึ้นทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษาแม้กระทั่งวัฒนธรรม ตลอดจนการบริการสังคมในเรื่องต่างๆ เข้ามาเป็นหน้าที่หลักของรัฐด้วย นอกเหนือไปจากหน้าที่พื้นฐานในการรักษาความมั่นคงปลอดภัย ในขณะเดียวกันแทนที่จะมีการกระจายอำนาจ ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย รัฐกลับยิ่งขยายอำนาจแทรกซึมเข้าไปในระดับหมู่บ้านมากขึ้นผ่านผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มจัดตั้งต่างๆ และแม้แต่กลุ่มผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น (จามะรี เชียงทอง, 2543 : 16)

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 นั้น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2538 : 121 - 122) เห็นว่า มิได้เป็นเพียงการกระทำกระบวนการสร้างรัฐราชการให้สมบูรณ์แบบด้วยการเอาข้าราชการประจำขึ้นกุมอำนาจสูงสุดเท่านั้น หากยังเป็นก้าวสำคัญยิ่งในการขยายตัวของรัฐรวมศูนย์ซึ่งก่อรูปมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2435 (ในสมัยรัชกาลที่ 5 - ผู้วิจัย) อีกทั้งการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี พ.ศ.2504 ได้ทำให้รัฐกลายเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงชันในการกำหนดทิศทางเดินของสังคม และถึงแม้ว่าส่วนของสังคมได้แสดงเจตนาอย่างมีพลังรองรับในการที่จะมีบทบาทควบคุมและกำหนดทิศทางของรัฐ โดยข้อเสนอให้สังคมเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลผ่านระบบการเลือกตั้งทั่วไป ในกรณีของการเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ก็ตาม แต่รูปแบบดังกล่าวไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ของรัฐกับสังคมเปลี่ยนไปสักเท่าใด เนื่องจากระบบพรรคการเมืองและการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นอยู่ ทำให้คนจากภูมิหลังทางสังคมเกือบจะกลุ่มเดียวเท่านั้นที่สามารถมีโอกาสเป็นผู้ชนะบนเวทีการเมือง เพราะฉะนั้นแม้ภาพลักษณ์ดูเหมือนว่าสังคมกำหนดรัฐโดยผ่านการเลือกตั้ง แต่แท้จริงแล้วชนชั้นนำนอกระบบราชการเข้าไปควบคุมรัฐได้มากกว่า (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2538 : 127 - 130) การเลือกตั้งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่จึงสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นจริงของระบบตัวแทน

^๑ดูรายละเอียดเพิ่มเติม เช่น (สุชาย ตรีรัตน์,ม.ป.ป.) , (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล,2538) ,(อานันท์ กาญจนพันธ์ ,2538) , เป็นต้น

การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์ในการจัดการของรัฐ ซึ่งผูกขาดในการทำหน้าที่เป็นผู้ให้หรือเป็นผู้กระทำ (actor) แต่เพียงผู้เดียวทำให้รัฐนำเอาเป้าหมายและความต้องการของรัฐไปผลิตซ้ำในส่วนต่างๆ ของสังคม (ชัยอนันต์ สมุทวนิช, 2540 : 37) ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด และตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การนำความต้องการด้านการพัฒนาของรัฐไปผลิตซ้ำในสังคมผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา โดยไม่คำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ภาคประชาสังคมไม่มีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาดังกล่าวแต่อย่างใด

ในพื้นที่จังหวัดสงขลาก็เป็นเช่นเดียวกัน โครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจของรัฐ ได้แผ่ขยายครอบคลุมอย่างทั่วถึง และสามารถนำความต้องการของรัฐมาผลิตซ้ำโดยไม่จำเป็นต้องรับฟังความคิดเห็น ความต้องการของประชาชน ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐได้กำหนดให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลาในแผนพัฒนาฉบับที่ 5 ให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคใต้ ซึ่งได้มีการย้ำเน้นในแผนพัฒนาฉบับดังกล่าวอย่างชัดเจนที่จะให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลาให้เป็นแหล่งงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ใช้ยางพาราเป็นวัตถุดิบและอุตสาหกรรมสืบเนื่องจากการประมง กรอบนโยบายดังกล่าวกลายเป็นแผนแม่บทกำหนดทิศทางการพัฒนาจังหวัดสงขลาสืบมาจนปัจจุบัน

ในขณะที่ ในระดับจังหวัดนั้น คณะกรรมการด้านนโยบายพัฒนาชนบท ที่จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2525 ได้กำหนดให้ทุกจังหวัดดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาประจำจังหวัดขึ้นอย่างเป็นทางการเพื่อเสนอแก่ 4 กระทรวงหลักอันได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ (มนุชย์ วัฒนโกเมร, 2534:7) อย่างไรก็ตาม ดำเนินการร่างแผนพัฒนาจังหวัดในขณะนั้น ได้ยึดแนวทางการพัฒนาจังหวัดตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นสำคัญ กลุ่มข้าราชการในพื้นที่เป็นผู้ดำเนินการร่างแผนงานบนพื้นฐานข้อมูลความต้องการขององค์กรตนเองเป็นหลัก ประชาชนไม่ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาจังหวัดของตนเองแต่ประการใด ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงเนื้อหาของแผนพัฒนาจังหวัดดังกล่าวได้ว่าเป็นเพียงแผนในการใช้หรือ ของงบประมาณของหน่วยงานราชการในพื้นที่ไปยังกระทรวง ทบวง กรม ส่วนกลางที่ตนเองสังกัดเท่านั้น

แม้ว่าต่อมา คณะกรรมการพัฒนาชนบทและกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค (กชชภ.) ได้มีมติเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2536 กำหนดให้มีการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดให้เป็นขั้นตอนหนึ่งของแผนพัฒนาจังหวัด แต่แนวคิดในการร่างแผนงานยุทธศาสตร์ดังกล่าวก็ยังยึดโยงอยู่กับแนวทาง

ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นสำคัญเช่นเดิม ไม่ได้มีการจัดทำแผนงานตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่แต่อย่างใด นอกจากนี้ การเนื้อหาของแผนพัฒนาจังหวัดจะมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นสำคัญ และนโยบายมักจะเปลี่ยนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารอันได้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัด (มนุชย์ วัฒนโกเมร, 2534 : 7) ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการตามนโยบายหรือแผนงาน

นายแพทย์ อนันต์ บุญโสภณ ได้กล่าวถึงการวางแผนการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดสงขลาของรัฐ รวมไปถึงการวางแผนพัฒนาในระดับจังหวัดว่า " ที่ผ่านมานั้น ภาครัฐจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมหรือรับรู้เฉพาะในส่วนที่รัฐต้องการให้รู้เท่านั้นประชาชนไม่มีโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาแต่อย่างใด โดยเฉพาะในยุคเริ่มต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการดำเนินการภายใต้ระบอบเผด็จการ ประชาชนไม่สามารถมีส่วนร่วมได้เลย" (สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2544)

ลักษณะที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนแบบโครงสร้างแนวตั้ง (vertical structure) ทำให้รัฐเป็นผู้ผูกขาดยึดอำนาจในการทำหน้าที่กำหนดทิศทางของจังหวัดสงขลาบนพื้นฐานความต้องการของตนเองได้อย่างเบ็ดเสร็จ โดยไม่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมและความต้องการของประชาชน และแม้แต่ในแผนพัฒนาจังหวัดซึ่งร่วมกันจัดทำโดยหน่วยงานราชการในพื้นที่ ประชาชนก็มีสถานะภาพเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามนโยบายหรือแผนงานเท่านั้น

ในขณะที่การพัฒนานำไปสู่การเกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องและซับซ้อนมากกว่าในอดีตโดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคม แต่โครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจของรัฐ กลับไม่สามารถจัดการแก้ไขสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ขณะเดียวกันในบางกรณีภาครัฐกลับยอมให้ภาคทุนใช้ช่องว่างทางกฎหมายแย่งชิง เบียดบัง แม้กระทั่งยึดเอาทรัพยากรสาธารณะไปเป็นของตนเอง เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำนากุ้งของนายทุน การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการปลูกยางพารา เป็นต้น ในบางกรณีตัวแทนของภาครัฐกลับจับมือกับภาคทุน เพื่อเพิกเฉยต่อปัญหาที่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อสังคมของผู้ประกอบการอุตสาหกรรม เช่น การปล่อยน้ำเสียของโรงงาน ปัญหาอากาศเป็นพิษจากการประกอบการ ฯลฯ สิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่เหล่านี้ กล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่สร้างเงื่อนไขในการก่อกำเนิดของกลุ่ม/องค์กรประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการก่อกำเนิดสงขลาประชาคม

ด้วยปัจจัยปัญหาอันเกิดจากโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์ของรัฐ ที่ทำให้ประชาชนไม่มีโอกาสมีส่วนร่วมการกำหนดทิศทางการพัฒนาในพื้นที่ของตนเอง รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เจื่อนไซดังกล่าวนำไปสู่ความพยายามในการแสวงหาทางออกด้วยตนเองของประชาชนในท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่าการก่อเกิดของสงขลาประชาคมนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะโดยลักษณะค่านิยมของคนภาคใต้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีลักษณะ มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่นิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย นิยมความเป็นกันเอง ความเป็นอิสระเสรี มีอะไรเป็นของตนเอง รักพวกพ้องเสมือนเครือญาติ เป็นต้น (สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2527 : 10 - 11) ด้วยค่านิยมและแนวคิดดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านในภาคใต้มีความรู้สึกห่างเหินและปฏิเสธอำนาจรัฐ ชุมชนท้องถิ่นในหลายพื้นที่ไม่ยอมรับและบางช่วงถึงกับเกลียดชังรัฐ ดังคำพูดคำหนึ่งของคนใต้ที่มีนัยปฏิเสธอำนาจรัฐนั่นคือ "นายก็อยู่ส่วนนาย เราก็อยู่ส่วนเรา" จึงทำให้คนภาคใต้มีการพึ่งพิงตนเองสูง มีหวังรอดอยการหยิบยื่นหรือช่วยเหลือจากรัฐ แต่พร้อมที่จะปะทะกับรัฐหรือกลไกของรัฐเพื่อหวังแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างมีนัยในคำกล่าวที่ว่า "ไม่รบนาย ไม่หายจน" ลักษณะดังกล่าวได้รับการพิสูจน์ซ้ำจากนักวิชาการที่ศึกษาในประเด็นนี้ซึ่งต่างยืนยันถึงข้อเท็จจริงดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาของพรพิไล เลิศวิชา ที่กล่าวถึงชุมชนคีรีวง ในจังหวัดนครศรีธรรมราช (พรพิไล เลิศวิชา, 2531) ล้อม เพ็งแก้ว ที่ได้ศึกษาถึงวัฒนธรรมโจรในพื้นที่ภาคใต้ในงาน "ชุมโจรบ้านดอนทราย : รุ่ง ดอนทรายและด้าหัวแพร" (ล้อม เพ็งแก้ว, 2537) เป็นต้น เนื้อหาเหล่านี้ยืนยันถึงบุคลิกภาพทางการเมืองของคนภาคใต้ได้ว่า มีความเป็นเสรีชนสูง หยิ่งในศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐมากนัก ลักษณะดังกล่าว อาคม เดชทองคำ เห็นว่าเป็นลักษณะเฉพาะของคนภาคใต้ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่คนภาคใต้รู้สึกโดดเดี่ยวและถูกทอดทิ้งจากภาครัฐ ทั้งที่เจตนาและไม่เจตนามาเนิ่นนาน ทำให้ชาวบ้านหาทางออกด้วยตนเองโดยปราศจากการเกื้อกูลจากภาครัฐ (อาคม เดชทองคำ, 2543:65)

การเกิดขึ้นขององค์กรประชาชนในยุคแรกเริ่มของจังหวัดสงขลา เป็นไปในลักษณะความพยายามในการพึ่งพาตนเองเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มต่างๆ ซึ่งแม้ว่าวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง แต่ละกลุ่มอาจมีความแตกต่างกันในส่วนรายละเอียดปลีกย่อย แต่ในประเด็นหลักๆ นั้นจะมีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันนั่นคือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิต รักษาผลประโยชน์ของชาวบ้านไม่ให้สูญเสียไปในรูปของดอกเบี้ย การแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านไม่มีโอกาสได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ ในรูปของการรักษาพยาบาล เป็นต้น (อัมพร ด้วงปาน, 2541)

บรรจง นะแส นักพัฒนาเอกชนในยุคแรกเริ่มของจังหวัดสงขลาและของภาคใต้ ได้กล่าวถึงการ
ทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในยุคแรกเริ่มว่า งานพัฒนาในยุคแรกเป็นเรื่องของการส่งเสริมชาว
บ้านในการทำอาชีพเสริม เช่น การเลี้ยงปลาในกระชัง การแปรรูปผลผลิต การส่งเสริมจัดตั้งสหกรณ์
เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของชาวบ้าน เป็นต้น ...บรรจง กล่าวต่อว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน
นั้น เป็นปัญหาที่มาจากนโยบายของรัฐที่ไม่มีนโยบายในการจัดการทรัพยากร ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน ไม่
ว่าจะเป็นเรื่องประมงที่รัฐปล่อยให้มีการทำประมงที่มีการทำลายทรัพยากรสูง เรื่องป่าไม้ เรื่องที่ดิน
เมื่อทรัพยากรลดลง ในภาคประชาชนเริ่มมีกระแสอนุรักษ์ทรัพยากร ความขัดแย้งด้านนโยบายกับรัฐ
จึงเกิดขึ้นในระยะหลัง (สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2544)

จะเห็นได้ว่า การเกิดขึ้นขององค์กรประชาชนในพื้นที่ประชาสังคมในจังหวัดสงขลานั้น เป็น
ความพยายามในการแก้ไขปัญหาและ/หรือเบาเทาปัญหาที่ตนเองและพวกพ้องต้องประสบ หรือ
กล่าวได้ว่าเป็นความพยายามในการพึ่งพิงตนเอง โดยการแสวงหาหนทาง วิธีการที่เหมาะสมกับ
วัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตของตนเอง และพัฒนากลุ่มขึ้นมาด้วยภูมิปัญญาของตนเอง มิใช่การ
รวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องความช่วยเหลือหรือต่อรองผลประโยชน์จากภาครัฐ โดยใช้วิธีการกดดันต่างๆ
แต่อย่างใด การปะทะกับรัฐในลักษณะประท้วงเพื่อเรียกร้องสิทธิเกิดขึ้นเพราะในบางประเด็นนั้นไม่
สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเองเนื่องจากติดขัดในแง่นโยบายหรือความไม่มีนโยบายที่ชัดเจนของรัฐ

ในขณะที่การเกิดขึ้นของสงขลาประชาคมนั้นอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐ ในลักษณะ
รวมศูนย์อำนาจเช่นกัน อย่างไรก็ตามท่าทีของสงขลาประชาคมต่อรัฐ แสดงให้เห็นอย่างรวบรัดชัด
เจนจากทัศนะของ สิทธิศักดิ์ ต้นมงคล แกนนำคนหนึ่งของสงขลาประชาคม ที่กล่าวไว้ว่า "รัฐใหญ่
เกินไปที่เข้ามาจัดการปัญหาเล็กๆได้ ขณะเดียวกันก็เล็กเกินไปที่จะทำงานใหญ่ได้" คำพูดดังกล่าว
สะท้อนให้เห็นถึงนัยไม่เชื่อมั่นในประสิทธิภาพการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของรัฐรวมศูนย์
และอาจรวมไปถึงนัยที่แสดงถึงการปฏิเสธอำนาจรัฐ ได้ในระดับหนึ่ง

ในขณะที่การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสงขลาประชาคมนั้น ไม่ได้เป็นไปในลักษณะต่อสู้หรือ
ตอบโต้กับอำนาจรัฐแต่อย่างใด แกนนำสงขลาประชาคมได้ให้ข้อเท็จจริงที่สอดคล้องกันถึงการก่อตั้ง
องค์กรที่ว่า "การเกิดขึ้นของสงขลาประชาคมไม่ได้เป็นการตอบโต้อำนาจรัฐ แต่เป็นการพยายาม
พึ่งพาตนเอง เป็นการบอกตัวตนของความเป็นภาคพลเมือง ที่ผ่านมาโครงสร้างรัฐคิดถึงแต่การเมือง
ในระบบผู้แทน ไม่เคยคิดถึงการเมืองภาคพลเมือง" (พรรณนิภา โสทธิพันธุ์, สัมภาษณ์, 23 พฤศจิกายน
2544) ด้านนายแพทย์ อนันต์ บุญโสภณ ได้ขยายความต่อว่า "ไม่ควรใช้คำว่าเป็นการการตอบโต้
รัฐ แต่ควรใช้คำว่า ...เมื่อประชาชนไม่สามารถพึ่งรัฐได้เต็มที่ ประชาชนก็ต้องช่วยตัวเอง การช่วยตัว

เองแบบคนเดียวหรือแบบ2-3 คนก็มีพลังน้อย แต่หากสามารถเชื่อมโยงกันได้ก็จะมีพลังในการเรียกร้อง...นี่คืออำนาจของประชาชน(สัมภาษณ์,21 พฤศจิกายน 2544)

การก่อกำเนิดและการดำเนินของสงขลาประชาคมนั้น มีลักษณะในทิศทางเดียวกับการเกิดขึ้นของกลุ่ม/องค์กรประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา นั่นคือ เป็นความพยายามที่จะแสวงหาหนทางเพื่อที่จะแก้ไขและ/หรือเบาเทาปัญหาที่ตนเองต้องประสบ อันเนื่องจากการพัฒนาของรัฐ รวมไปถึงผลกระทบจากนโยบายและการไม่มีนโยบายของรัฐ โดยไม่มุ่งหวังหรือรอคอยการเข้ามาช่วยเหลือจากรัฐ แต่พร้อมที่จะให้รัฐเข้ามามีส่วนร่วมในแนวทางที่องค์กรตนเองได้ดำเนินการหรือวางแนวทางไว้ในลักษณะการเป็นหุ้นส่วน (partnership) หรือร่วมกันทำงาน ไม่ใช่การเข้ามาเป็นผู้นำ จะเห็นได้ตั้งแต่การดำเนินกิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิด ที่เป็นความพยายามในการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์ทะเลสาบสงขลา รวมไปถึงกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเทพา และกิจกรรมอื่นๆ ที่กลุ่มองค์กรในภาคประชาสังคมเหล่านี้ตระหนักถึงปัญหาและได้ริเริ่มแก้ไขด้วยตนเองก่อนหน้าการดำเนินการของรัฐ แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธการเข้ามาร่วมในกิจกรรมของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยงานราชการทั้งในระดับกระทรวง ทบวง กรม อาทิ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กรมป่าไม้ เป็นต้น หรือแม้แต่หน่วยงานราชการในพื้นที่ เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานสิ่งแวดล้อมจังหวัด ฯลฯ รวมไปถึงสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ในท้องถิ่น เพียงแต่การเข้าร่วมในกิจกรรมจะต้องอยู่ในเงื่อนไขในลักษณะการทำงานร่วมกัน มิใช่การเข้ามาครอบงำ หรือเข้ามาเป็นแกนนำ รวมไปถึงใช้นโยบายของรัฐเป็นประเด็นนำในการดำเนินกิจกรรม

หากมีกรณีดังกล่าวเกิดขึ้น สงขลาประชาคมก็พร้อมที่จะปฏิเสธรัฐ จะเห็นได้จากเห็นจากการดำเนินงานของสงขลาประชาคมในระยะการก่อกำเนิด มีความพยายามจากรัฐในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ โดยมี ศูนย์พัฒนาภาคใต้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เข้ามาร่วมก่อตั้งและทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม/องค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน แต่ในที่สุดด้วยวิถีคิดและการทำงานที่แตกต่างกัน และเห็นว่าการเกิดขึ้นของประชาสังคมจะต้องมาจากภาคประชาชนไม่ใช่เกิดจากคำสั่งแต่งตั้งจากรัฐ อันจะนำไปสู่การครอบงำทั้งเชิงนโยบายและในเชิงการทำงาน สงขลาประชาคมจึงพัฒนาก่อตั้งคณะกรรมการประสานงานเพื่อดำเนินกิจกรรมกันเองโดยไม่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานราชการดังกล่าว

จึงกล่าวได้ว่าการก่อเกิดของสงขลาประชาคมนั้นมีนัยที่ปฏิเสธอำนาจรัฐในระดับหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้มองว่ารัฐเป็นศัตรูหรือฝ่ายตรงข้ามแต่อย่างใด ในการดำเนินงานของสงขลา

ประชาคมไม่ได้ปฏิเสธความร่วมมือจากรัฐ แต่พร้อมที่จะใช้ประโยชน์จากหน่วยงานราชการซึ่งเป็นกลไกของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นในด้านงบประมาณหรือบุคลากร หากผลประโยชน์นั้นไม่ขัดกับแนวทางหรืออุดมการณ์ที่ตนเองได้วางเอาไว้

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากคณะกรรมการประสานงานสงขลาประชาคมจะพบว่า มีข้าราชการ นักวิชาการ มาร่วมดำเนินการอยู่เป็นจำนวนมาก และแม้กระทั่งเมื่อพิจารณาจากกลุ่ม/องค์กรในพื้นที่ประชาสังคมของจังหวัดสงขลาที่ร่วมเคลื่อนไหวกับสงขลาประชาคม จะพบว่า หลายกลุ่มเกิดจากการก่อตั้งหรือมีแกนนำเป็น ข้าราชการ นักวิชาการ เช่น กลุ่ม สงขลาฟอรัม กองทุนรักบ้านเกิด วิทยาลัยวันศุกร์ ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็ก เป็นต้น หรือแม้แต่การเกิดขึ้นของคอรัปเวดิโอ ซึ่งเป็นผู้จัดรายการโลกสดใสในบ้านเกิด ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการเชื่อมโยงกลุ่ม/องค์กรในพื้นที่ประชาสังคมในจังหวัดสงขลาจนนำไปสู่การก่อเกิดของสงขลาประชาคม ก็เกิดจากกลุ่มข้าราชการศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนภาคใต้ รวมตัวกันโดยไม่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ

การที่กลุ่มข้าราชการเหล่านี้ใช้เวลาส่วนตัวออกมาทำงานนอกระบบโครงสร้าง กลไกของรัฐนั้น สิทธิศักดิ์ ต้นมงคล แกนนำสงขลาประชาคม ซึ่งมาจากภาครัฐกิจ แสดงทัศนะในประเด็นนี้ว่า “ จุดนี้ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มคนของรัฐเหล่านี้ไม่สามารถทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายใต้กลไกของรัฐ แต่เป็นคนที่มีจิตใจเพื่อสาธารณะ จึงใช้เวลาส่วนตัวออกมาทำงานนอกระบบกลไกของรัฐ” (สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2544) กลุ่มข้าราชการที่มีจิตใจเพื่อสาธารณะเหล่านี้เหล่าบรรดาแกนนำของสงขลาประชาคมเรียกว่า “ข้าราชการภพภู” (พรรณิภา โสทธิพันธ์, สัมภาษณ์, 23 พฤศจิกายน 2544) กล่าวได้ว่าการที่คนของรัฐออกมาทำงานนอกกลไกระบบราชการ สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของโครงสร้างอำนาจในแบบรวมศูนย์ รวมไปถึงนโยบายในการดำเนินการของรัฐ ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดได้ในระดับหนึ่ง

สรุป

การก่อกำเนิดของสงขลาประชาคมนั้น อยู่ภายใต้บริบทโครงสร้างอำนาจรัฐแบบรวมศูนย์อำนาจ ที่รัฐผูกขาดการทำหน้าที่ในการบริหารจัดการไว้กับตนเองเพียงผู้เดียว อย่างไรก็ตามการเกิดขึ้นของสงขลาประชาคมนั้นมีลักษณะเฉพาะของตนเอง นั่นคือไม่ได้มีลักษณะเป็นการรวมตัวกันเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐหรือแย่งชิงอำนาจรัฐ หรือต่อรองกับรัฐเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของกลุ่ม แต่เป็นการรวมตัวกันบนพื้นฐานของความไม่เชื่อมั่นและศรัทธาต่ออำนาจรัฐ รวมไปถึงการจัดการของรัฐและกลไกของรัฐในระบบราชการ จึงดำเนินงานเพื่อพยายามแก้ไขและ/หรือบรรเทาปัญหาที่ตนเองต้อง

ประสบด้วยตนเอง โดยไม่มุ่งหวังความช่วยเหลือจากรัฐ แต่ไม่ได้ปฏิเสธความร่วมมือหรือการสนับสนุนจากรัฐ ทั้งนี้การร่วมมือจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขความเท่าเทียม ไม่ใช่การเข้ามาครอบงำหรือชี้นำทั้งในเชิงนโยบายและการปฏิบัติการ

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า โครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจ (centralization) ในการจัดการของรัฐไทย ซึ่งทำให้เกิดโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนในแนวดิ่ง (vertical structure) ซึ่งรัฐผูกขาดในการทำหน้าที่เป็นผู้กระทำ (actor) แต่เพียงผู้เดียวนั้น เป็นเงื่อนไขในการก่อเกิดของขบวนการสงขลาประชาคมเพียงบางส่วน เนื่องจากการก่อตัวของขบวนการดังกล่าว ไม่ได้มีลักษณะต่อต้าน หรือเรียกร้อง ให้รัฐ และกลไกของรัฐ เป็นผู้เข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นให้ แต่มีลักษณะในการพยายามพึ่งตนเอง แสดงตัวเป็น ผู้กระทำ (actor) ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับวิถีคิดต่อรัฐของคนภาคใต้ ความเป็นเสรีชนสูง หยิ่งในศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐมากนัก การก่อเกิดของขบวนการดังกล่าวจึงไม่ให้ความสำคัญต่ออำนาจและการดำเนินการของรัฐมากนัก

4.4 วิเคราะห์ "การดำเนินงานของขบวนการสงขลาประชาคม"

การศึกษาในประเด็นนี้ ไม่ได้มุ่งวิเคราะห์ตรวจสอบว่า สงขลาประชาคมนั้นมีความเป็นประชาสังคมหรือไม่ อย่างไร แต่มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อค้นหว่า ขบวนการสงขลาประชาคมนั้น มีความเข้มแข็งเนื่องจากนำแนวคิดประชาสังคมมาใช้ในการดำเนินงาน หรือใช้แนวคิดดังกล่าวเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของตนเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในการศึกษาบทที่ผ่านมว่า ขบวนการสงขลาประชาคมนั้นมีจุดเริ่มต้นในการก่อกำเนิดมาจากกรณีที่ กลุ่ม/องค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน เคลื่อนไหวเชื่อมโยงรวมตัวกันมาตั้งแต่กิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิดในปีพ.ศ. 2534 และได้มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันมาจนสามารถพัฒนาคลี่คลายการดำเนินงานของตนเองตนเอง มาสู่การจัดตั้งศูนย์ประสานงานและคณะกรรมการประสานงานสงขลาประชาคมขึ้นอย่างเป็นทางการ ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างของขบวนการสงขลาประชาคม พบว่า เป็นการรวมตัวของกลุ่มคน และปัจเจกชน ที่หลากหลาย ไม่ได้มีเพียงชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเพียงชนชั้นเดียว ทั้งนี้เนื่องจาก สงขลาประชาคมนั้น เกิดจากการรวมตัวของกลุ่ม/องค์กรประชาชน กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน และปัจเจกชน ที่มีความหลากหลาย ทั้งในแง่ที่มา และในแง่ประเด็นและพื้นที่ในการทำงาน ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดไว้ในการศึกษาบทที่ผ่านมา ความแตกต่างหลากหลายของกลุ่ม/องค์กร ที่มาดำเนินกิจกรรมร่วมกัน นำมาซึ่งความหลากหลายของผู้

เข้าร่วมกิจกรรมเคลื่อนไหว ซึ่งมีทั้งประชาชนในระดับรากหญ้า (grassroot) ชนชั้นกลางภายในเมือง แต่มารวมตัวกันภายใต้ประเด็นในการดำเนินกิจกรรม ที่ได้มีการสร้าง “เครือข่ายเชิงประเด็น” ขึ้นโดยคณะกรรมการประสานงาน อย่างไรก็ตามในแต่ละกิจกรรมนั้น กลุ่ม/องค์กรเหล่านี้มีอิสระในตนเองที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมดำเนินการก็ได้ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาเฉพาะคณะกรรมการประสานงานสงขลาประชาคมนั้นจะพบว่าประกอบด้วยชนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่

และเมื่อพิจารณาถึงการดำเนินกิจกรรมของจากการศึกษาทำให้เห็นว่า การดำเนินกิจกรรมของสงขลาประชาคมนั้น มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ในการทำงานของตนเอง โดยการระดมพลังของกลุ่ม/องค์กร ตลอดจนปัจเจกชนในพื้นที่ภาคประชาสังคม (civil society) ให้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบ โดยไม่รอคอยการแก้ไขของภาครัฐ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไข/บรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง มากกว่าที่จะเรียกร้องให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือแก้ไข อย่างไรก็ตามหากหน่วยงานราชการซึ่งเป็นกลไกของรัฐจะเข้าร่วมงาน ก็มีได้ปฏิเสธ แต่จะต้องเข้าร่วมในลักษณะเป็นหุ้นส่วน (partnership) ที่เท่าเทียม ตามแนวทางที่กลุ่ม/องค์กรได้วางไว้ ไม่ใช่เข้ามาในลักษณะชี้แนะ หรือเป็นผู้ออกคำสั่ง รวมไปถึงใช้นโยบายหรือวิธีการของรัฐเป็นจุดนำในการดำเนินงาน

กล่าวได้ว่าการดำเนินกิจกรรมต่างๆของสงขลาประชาคม ยุทธศาสตร์ที่สำคัญอยู่ที่การเสริมสร้างความรู้ในกับประชาชน ให้ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ เพื่อนำไปสู่การสร้างสรออัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนทางสังคมของสังคม (social identity) ในรูปแบบใหม่จากในอดีตที่มีลักษณะเป็น “ประชาชน” (people) หรือ “ราษฎร” (subject) ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐ ในลักษณะ เป็นผู้น้อยที่คอยฟังคำสั่งและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง โดยไม่มีข้อโต้แย้งหรือแม้แต่ตั้งคำถามต่อนโยบายหรือการปฏิบัติงานของกลไกของรัฐ มาสู่ความเป็น “พลเมือง” (citizen) ซึ่งมีความกระตือรือร้นและเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในเชิงรุก

เมื่อพิจารณาจากลักษณะที่กล่าวมา กล่าวได้ว่า ขบวนการสงขลาประชาคม มีลักษณะที่สอดคล้องกับ ลักษณะของประชาสังคมตามกรอบแนวคิดของ Sales (1991 : 309 อ้างถึงใน อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2542 ข : 35) ซึ่งได้กล่าวสรุปถึงลักษณะของประชาสังคมสมัยใหม่ว่ามีลักษณะสำคัญดังนี้

1.) เป็นที่สำหรับรวมกลุ่มในรูปแบบของสมาคม และการรวมตัวของสมาคม ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกชนกับกลุ่ม กลุ่มคนกับสถาบันทางสังคม สถาบันทางสังคมกับสถาบันทางการเมืองและทางเศรษฐกิจทั้งหลาย

- 2.) เป็นที่สำหรับสร้างสรรอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนของสังคม (social identities) และรูปแบบการดำเนินชีวิต (life styles) ใหม่ทั้งหลายขึ้นมา
- 3.) มีความหลากหลายแต่ไม่แตกแยกและเป็นพลังผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง
- 4.) เป็นที่สำหรับการก่อตัวของมติมหาชน (public opinion) และการต่อสู้ช่วงชิงเพื่อเป็นผู้นำมติมหาชนระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่เป็นผลตามมา
- 5.) เป็นตัวเชื่อมโยงกับรัฐ รวมทั้งระบบเศรษฐกิจข้ามชาติ และที่เห็นได้มากขึ้นเรื่อยๆ ก็คือเชื่อมโยงกับส่วนที่เป็นกิจกรรมในครอบครัวหรือกิจกรรมภายในของชีวิตประจำวันของผู้คน
- 6.) มีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับระบอบประชาธิปไตย ในฐานะที่ระบอบดังกล่าวเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งที่ทำให้ประชาสังคมสามารถดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปได้

จะเห็นได้ว่า วิธีคิดและการดำเนินงานของขบวนการสงขลาประชาคมนั้น มีความสอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคมมาตั้งแต่ต้น และในขณะเดียวกันขบวนการดังกล่าวก็มีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการมีดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และมีกลุ่ม/องค์กร ตลอดจนปัจเจกบุคคลเข้าร่วมมากขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิดที่ได้ดำเนินการต่อเนื่องมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2534 มาถึงปี พ.ศ.2540 และได้มีการขยายประเด็นจากทะเลสาบสงขลา ไปสู่ป่าต้นน้ำ มาสู่"คน"ในฐานะผู้สร้างปัญหา

อย่างไรก็ตามในช่วงเริ่มต้นการก่อตัว ยังไม่ได้มีการกล่าวถึงแนวคิดประชาสังคมในการทำงานสงขลาประชาคมเริ่มเรียนรู้แนวคิดประชาสังคมมากขึ้น เมื่อแนวคิดดังกล่าวเริ่มมีการก่อตัวขึ้นในสังคมไทยหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 และได้มีการร่วมเรียนรู้แนวคิดดังกล่าวจากการดำเนินกิจกรรมร่วมกับกลุ่ม/องค์กร ที่ดำเนินงานในแนวคิดดังกล่าว จากส่วนกลาง อาทิ บางกอกฟอรัม (bangkok forum) มูลนิธิ ฟรีดิช เนามัน เช่น ในการสัมมนาเรื่อง "เมืองน่าอยู่" และ การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshop) เรื่อง " Team Work and Creativity " ซึ่งได้มีการพูดคุยถึงแนวคิดและการดำเนินงานภายใต้แนวคิดประชาสังคม นอกจากนี้ ยังได้รับการถ่ายทอดแนวคิดประชาสังคม หรือ "ประชารัฐ" จากการนำเสนอของ นายแพทย์ วัชรี จากการประชุมสัมมนา เรื่อง "แนวคิดและความหมายของคำว่าประชาสังคม" เป็นต้น ซึ่งดำเนินการโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การได้เรียนรู้แนวคิดประชาสังคมทั้งในส่วนที่เป็นแนวความคิดที่ได้รับการนำเสนอจากนักคิด และจากการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดซึ่งกันและกันดังกล่าว ระหว่างองค์กรจากส่วนกลางและองค์กรในพื้นที่ หรือแม้แต่การแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างกลุ่ม/องค์กรที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกันมาอย่าง

ต่อเนื่อง รวมถึงเรียนรู้แนวคิดและการดำเนินงานด้านประชาสังคมร่วมกับหน่วยงานราชการอันได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (แต่ด้วยความแตกต่างในวิถีคิดและการดำเนินงานจึงทำให้สงขลาประชาคมแยกตัวออกมาดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานด้วยตนเอง ตามที่ได้กล่าวรายละเอียดแล้วในการศึกษาบทที่ผ่านมา) ทำให้ในระยะเวลาต่อมา โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงเวลาประมาณ ปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา ได้เริ่มมีการพูดคุย และนำความคิดดังกล่าวมาใช้ในการดำเนินงาน

การดำเนินงานโดยหยิบยืมแนวคิดประชาสังคมมาใช้นั้น จะเห็นได้ชัดเจนโดยเฉพาะในการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ย้ำเน้น ในการระดมพลังประชาชนมากขึ้น (mobilization) โดยกระตุ้นให้ทุกฝ่ายในพื้นที่ประชาสังคม (civil society) ให้เห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ไม่ได้เป็นปัญหาที่ใครคนใดคนหนึ่งต้องรับผิดชอบ หรือเป็นปัญหาเฉพาะของกลุ่มคนในพื้นที่ที่ประสบ แต่เป็นปัญหาที่ทุกส่วนในภาคประชาสังคมจะต้องเข้ามาร่วม นอกจากนี้การที่แนวคิดประชาสังคมได้มีการกล่าวถึง การตื่นตัวของประชาชนในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องบ้านเมือง การดำเนินงานของสงขลาประชาคมจึงได้นำแนวคิดดังกล่าว มาใช้ในการขยายความสิ่งที่เรียกว่า "การเมือง" ให้กว้างไกลจากเดิมที่มี รัฐ เป็นศูนย์กลาง และการเมืองหมายถึงการช่วงชิงอำนาจรัฐ หรือการเลือกผู้แทน เข้าไปทำหน้าที่บริหารจัดการอำนาจภายใต้ระบบรัฐสภา ไปสู่การเมืองที่สงขลาประชาคมเรียกว่า "การเมืองคือระบบชีวิตสาธารณะ" โดยการเชื่อมโยงประเด็นปัญหาในทุกกรณี ไปสู่การเมืองในภาคพลเมือง ที่ประชาชนจะต้องมีความตื่นตัวในการเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องของบ้านเมือง ในลักษณะการเป็น "พลเมือง" (citizen) ซึ่งมีความกระตือรือร้นและเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในเชิงรุก

จากจุดเริ่มต้นในการรวมของกลุ่ม/องค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และปัจเจกชน ในการดำเนินกิจกรรมโลกสดใสในเกิด การหยิบยืมแนวคิดประชาสังคมมาใช้ในการดำเนินงานนั้น ทำให้ สงขลาประชาคม มีความเข้มแข็งมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก การสามารถลงหลักปักฐานสร้างตำแหน่งแห่งที่ (position) ของตนเองได้อย่างชัดเจนในสังคม โดยการก่อตั้งศูนย์ประสานงานและคณะกรรมการประสานงานขึ้นได้ด้วยตนเองในที่สุด

ในขณะเดียวกันการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการดำเนินงาน ยังสามารถทำให้สงขลาประชาคมสามารถขยายประเด็นในการดำเนินกิจกรรมออกไปได้มากขึ้น นอกจากประเด็นในด้านสิ่งแวดล้อมที่ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ยังสามารถขยายไปยังประเด็นทางสังคมอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเด็กและเยาวชน ที่ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชนในด้านต่างๆ

เพื่อให้เกิดจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองและจิตสำนึกเพื่อท้องถิ่น ประเด็นการส่งเสริมด้านอาชีพ ที่ได้มีการจัดกิจกรรมพัฒนาอาชีพเพื่อชุมชนพึ่งตนเอง เป็นต้น

ความเข้มแข็งของสงขลาประชาคมนั้นนอกจากจะเห็นได้จากการขยายประเด็นในการทำงาน ยังเห็นได้จากการขยายพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมได้กว้างขวางมากขึ้น จากเดิมที่มีการดำเนินกิจกรรมเฉพาะในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นในกรณีปัญหาความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา การอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ ประเด็นอุโมงค์ลอดทะเลสาบสงขลา เป็นต้น การนำแนวคิดประชาสังคมมาใช้ในการกระตุ้น/เสริมสร้างให้ประชาชนมีความคิดในลักษณะการเป็น “พลเมือง” ที่มีส่วนร่วมกับกิจการบ้านเมืองในเชิงรุก ทำให้การดำเนินงานของสงขลาประชาคมสามารถขยายประเด็นไปสู่การรณรงค์ในประเด็นปัญหาในระดับประเทศ ตัวอย่างเช่น การร่วมรณรงค์เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ปีพ.ศ.2540 ซึ่งได้มีการก่อตั้งเป็นเครือข่าย “สมัชชาจังหวัดสงขลาเพื่อการปฏิรูปการเมือง” หรือในประเด็น สื่อภาคประชาชน และการติดตามมาตรา 40 แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งได้มีการจัดตั้งเป็นเครือข่าย “กลุ่มสื่อท้องถิ่นเพื่อประชาสังคม” เป็นต้น

นอกจากนี้การนำแนวคิดประชาสังคมมาใช้ในการดำเนินงานยังทำท่าทีของภาครัฐให้การยอมรับ สงขลาประชาคมมากขึ้น ดังที่ พรรณิภา ไสตติพันธ์ กล่าวไว้ว่า “ท่าทีของภาครัฐต่อภาคประชาชนดีขึ้นหลังจากมีการนำแนวคิดประชาสังคมมาใช้ในการทำงาน ในฐานะที่ตนเองก็เป็นข้าราชการ ... อย่างไรก็ตามท่าทีของภาครัฐให้การยอมรับภาคประชาชนมากขึ้นนั้น พรรณิภา ไสตติพันธ์ ได้วิเคราะห์ว่า อาจเป็นเพราะในระดับนโยบายที่เกื้อหนุน^๑ ไม่ได้เกิดจากภาคประชาชนเพียงอย่างเดียว การที่ท่าทีอำนาจส่วนกลางเปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลมายังพื้นที่จังหวัดสงขลาด้วย ซึ่งเห็นได้ชัด จากประเด็นการปิดอ่าวประมงของกลุ่มเรือประมงพื้นบ้าน ที่ทางจังหวัดได้เรียกแกนนำองค์กรประชาชนมาร่วมปรึกษาหารือในการแก้ปัญหา ซึ่งหากเป็นในอดีตคงไม่มีกรณีเช่นนี้ (พรรณิภา ไสตติพันธ์, สัมภาษณ์, 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544)

^๑ นโยบายของรัฐที่เกื้อหนุนต่อการเกิดประชาสังคม ซึ่งอาจผลทำให้หน่วยงานของรัฐและข้าราชการยอมรับภาคประชาชนมากขึ้นนั้น อาทิ นโยบายส่งเสริมประชารัฐในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 นโยบายส่งเสริมประชาคมในระดับ จังหวัด อำเภอ ตำบล ของคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และนโยบายส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งของกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น (ผู้วิจัย)

อาจกล่าวได้ว่าการนำแนวคิดประชาสังคมมาใช้นั้นส่งผลต่อภาครัฐใน 2 ลักษณะคือ ประการแรกในส่วนของข้าราชการในระดับปัจเจกได้มีความตื่นตัว และเปิดกว้างในการยอมรับภาคประชาชนมากขึ้น จนถึงขณะที่บางบุคคลได้ใช้เวลาส่วนตัวมาร่วมทำงานกับภาคประชาชน ดังจะเห็นได้จากแกนนำสงขลาประชาคมหลายคนมีสถานะเป็นข้าราชการ สำหรับภาครัฐในระดับองค์กรในพื้นที่จังหวัดสงขลาหลายองค์ได้ให้การยอมรับภาคประชาชนว่ามีตำแหน่งแห่งที่ (position) อยู่ในสังคม (ไม่ว่าจะโดยจริงใจหรือเป็นเพียงการสร้างภาพลักษณ์ในการทำงานของตนเองก็ตาม - ผู้วิจัย) ดังจะเห็นได้จากการเชิญตัวแทนภาคประชาชนมาร่วมปรึกษาหารือในหลายกรณีปัญหา ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะมีนโยบายในระดับบนที่เปิดรับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมากขึ้น นอกเหนือไปจากการเคลื่อนไหวทำงานแสดงตัวตนของภาคประชาสังคมเพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตาม จากการตรวจสอบจากการแกนนำ สงขลาประชาคม ต่างยืนยันตรงกันว่า การดำเนินงานของสงขลาประชาคมนั้น ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ หรือมุ่งที่จะทำงานให้ภาครัฐยอมรับ แต่เป็นการทำงานเพื่อแสวงหาหนทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง เพื่อแสดงตัวตนของภาคประชาชน เนื่องจากไม่เห็นประโยชน์จากการยอมรับจากภาครัฐ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่สามารถแก้ไขได้

สรุป

จะเห็นได้ว่า ขบวนการสงขลาประชาคมนั้น มีพัฒนาการของตนเองมาอย่างยาวนาน จากจุดเริ่มต้นในกิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิด และได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง และเมื่อพิจารณาลักษณะโครงสร้างและการดำเนินงานของขบวนการดังกล่าว จะพบว่ามีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคมมาตั้งแต่ต้น ในขณะที่ก็มีความเข้มแข็งในตนเองในระดับหนึ่งดังจะเห็นได้จาก การดำเนินกิจกรรมโลกสดใสในบ้านเกิดได้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ. 2540 รวมไปถึงกิจกรรมอื่นของกลุ่ม/องค์กรสมาชิกเป็นผู้ดำเนินการ และเมื่อได้มีการเรียนรู้ แนวคิดประชาสังคมที่ก่อตัวขึ้นในบริบทสังคมไทย รวมไปถึงเรียนรู้เปลี่ยนแนวความคิดดังกล่าวกับองค์กรอื่นๆ ทั้งจากส่วนกลาง และระหว่างกลุ่มองค์กรในพื้นที่ และมีการหยิบยืมแนวคิดดังกล่าวมาใช้เสริมในการดำเนินงาน จึงทำให้สงขลาประชาคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการเติบโตที่หลากหลายของประเด็นในการดำเนินงาน ที่มีทั้งประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ต้น การทำงานในด้านเด็กและเยาวชน ไปจนถึงงานด้านส่งเสริมอาชีพในชุมชน เป็นต้น และยังเห็นได้จากการขยายพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรม จากเดิมที่มีการดำเนินกิจกรรมเฉพาะในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นในกรณีปัญหาความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา การอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ เป็นต้น

สงขลาประชาคมสามารถขยายประเด็นไปสู่การรณรงค์ในประเด็นปัญหาในระดับประเทศ ตัวอย่าง เช่น การร่วมรณรงค์เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ปีพ.ศ.2540 และการติดตามมาตรา 40 แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ดังที่ได้กล่าวมา

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ขบวนการสงขลาประชาคม ใช้แนวคิดประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองมากขึ้น